

Tartu Ülikool
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Eesti keele osakond

Mailis Saul

**SUHTLUSE HÄIRIVAD ASJAOLUD: INTERVJUUD
20–30AASTASTE LÕUNA-EESTI NOORTEGA**

Bakalaureusetöö

Juhendaja professor Renate Pajusalu

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Ebameeldiv keelekasutus lingvistilise uurimisteedana	7
1.1. „Halb keel“ ja häirivad nähtused inglise keeles	7
1.1.1. Tabu	8
1.1.2. Vandumine	9
1.1.3. Släng.....	10
1.1.4. Halb stiil	11
1.2. Viisakus ja ebaviisakus	12
1.3. Keeleliselt ärritavad nähtused soome keele kõnelejate arvamuste põhjal	13
2. Meetod ja uurimismaterjal	17
3. Tulemused ja nende analüüs	21
3.1. Üldiselt häirivad keeleliselised nähtused ja intervjueeritavaid häirivad keeleliselised nähtused	21
3.1.1. Sõnavara	21
3.1.1.1. Sõnade <i>issand jumal</i> ja <i>kurat</i> häirivus	26
3.1.2. Arusaamatu keel.....	28
3.1.3. Suhtlusviis	29
3.1.4. Kirjakeele normist hälbimine.....	32
3.1.5. Isiklikud teemad.....	33
3.1.6. Sina/teie valik	34
3.1.7. Üldist suhtlust puudutavad käitumised.....	34
3.1.8. Muud häirivad nähtused	35
3.2. Ebaviisakus häirivusena ja ebaviisakuse definitsioon.....	36
3.3. Mittenõustumised paarides.....	39
3.4. Keeleliselt häirivad nähtused intervjueeritavate lugudest	41
4. Arutelu ja järeldused	43
4.1. Erinevused häirivates nähtustes, mida arvati, et inimesi häirib ja mis informante isiklikult häirib.....	43
4.2. Erinevused vastustes sugude ja haridustaseme põhjal	44
4.3. Eestlaste vastused võrreldes teiste rahvaste vastustega.....	45

4.4. Meetodi relevantsus	46
Kokkuvõte	47
Kirjandus	50
Disruptive circumstances in communication: interviews with young people aged 20–30 in South Estonia. Summary	52
Lisa 1. Intervjuude küsimustik	54
Lisa 2. Keeles häirivad nähtused informantide vastuste põhjal	56

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Sissejuhatus

Käesolevas töös uuritakse, mida arvavad Lõuna-Eesti noored teisi inimesi ja neid endid häiriva suulise suhtluskäitumise kohta. Selline teema kuulub sotsiopragmaatika või kõneetnograafia valdkonda.

Seda teemat on oluline uurida, kuna häirivast või ebaviisakast suhtlusest saavad alguse nii mõnedki inimestevahelised konfliktid. Kuna häirivad tegurid võivad eri vanusega ja eri päritoluga inimestel varieeruda, otsustasin siinses uurimuses piirata materjali Lõuna-Eestis elavate noorte arvamustega.

Töö eesmärk on välja selgitada, kui palju teadvustavad 20–30aastased noored selle kohta, mis neid endid ja üleüldiselt inimesi nende arvates suulises suhtluses häirib/võiks häirida ning kuidas on need arvamused mõjutatud haridustasemest. Vastavalt töö eesmärgile sõnastasin neli peamist uurimisküsimust, mis on järgmised:

1. Kas noored teadvustavad, mis neid isiklikult suulises suhtluses häirib, ja kui teadvustavad, siis mis on need häirivad keelelised jooned?
2. Kas noored teadvustavad, mis võiks inimesi üldiselt suulises suhtluses häirida, ja kui teadvustavad, siis mis on need häirivad keelelised jooned?
3. Kas ja kuidas erinevad eri haridustasemega ja eri soost vastajate arvamused?
4. Mida arvavad noored mõistest *ebaviisakus* ja kuidas see seostub häiriva suhtlusega?

Selleks, et saada vastused uurimisküsimustele, viisin läbi 10 paarisintervjuud, kus osales korraga kaks inimest. Informandid avaldasid oma arvamust häiriva suulise suhtluskäitumise kohta vastavalt sellele, mida intervjuerija neilt küsis.

Töö esimeses peatükis tutvustatakse varasemates uurimustes selgunud ebameeldiva ja häiriva keelekasutuse nähtusi nagu tabu, vandumine, släng ja halb stiil. Lisaks tutvustatakse viisakuse ja ebaviisakuse teoreetilisi lähtekohti ning keeleliselt ärritavaid nähtusi soome keeles. Teises peatükis tutvustatakse töö meetodit, uurimismaterjali ning esitatakse osalejate üldandmed. Kolmandas peatükis esitatakse tulemused ja analüüs selle

kohta, milliseid nähtusi ütlesid inimesed häiriva suhtluskäitumisena; mida arvasid informandid sõnadest *issand jumal* ja *kurat*; mida liigitati ebaviisakuseks ja milliseid märksõnu esitati ebaviisakuse definitsioonis; esitatakse näiteid intervjuudest, kus paarilised teineteise väidetega ei nõustunud ning esitatakse narratiividest välja tulnud häirivad nähtused suulises suhtluses. Neljandas peatükis tuuakse välja erinevused häirivates nähtustes, mida informandid arvasid, et inimesi võiks häirida ja mis häirib neid endid isiklikult; tuuakse välja erinevused vastustes sugude ja haridustaseme põhjal; seostatakse käesoleva töö tulemused varasemate uurimuste tulemustega ning arutletakse töö meetodi sobivuse üle.

1. Ebameeldiv keelekasutus lingvistilise uurimisteenana

Keel on oluline suhtlemisvahend igas kultuuris ja sellel on ka emotsionaalne väärtus, mis võib inimestes tekitada väga erinevaid tundeid. Teatud keelelised jooned võivad meeldida või mitte meeldida ning see võib (olenevalt inimesest) olla väga erinev. Seda, kas ja kuidas võivad keelelised jooned tunduda ebameeldivad, on keeleteaduses uuritud erinevate suundade kaudu, eelkõige sotsiolingvistika ja kõneetnograafia meetoditega. Ebameeldivat keelt on nimetatud näiteks halvaks keeleks, keeleliseks ebaviisakuseks või keeleliseks ärritavuseks. Sellist uurimust ei ole eesti keeles teadaolevalt varem tehtud, kuigi sellistel arvamustel on tähtis roll igapäevases suhtluses. Samuti on eesti keeles väga vähe uuritud ebaviisakust, mis on üks osa häirivast suhtluskäitumisest. Küll aga on keeles ärritavust uurinud Katri Priiki (2020) artiklis „Mikä kielessä ärsyttää?“, „halba keelt“ on teoses „Bad Language“ käsitlenud Lars-Gunnar Andersson ja Peter Trudgill (1992), häirivust on uurinud teoses „Folk Linguistics“ Nancy A. Niedzielski ja Dennis R. Preston (2000) ning üks autoriteetne teadlane, kes on uurinud ebaviisakust, on Jonathan Culpeper (2011a ja 2011b).

1.1. „Halb keel“ ja häirivad nähtused inglise keeles

„Halb keel“, mille alla on arvatud näiteks släng ja vandumine (ingl *swearing*), ei ole keeleteaduslikus mõttes halvad. Kuna nad on jäänud püsima, peab sellel olema mingi seletus. Vastasel korral inimesed ei kasutaks neid enam ja nad kaoksivad keelest täielikult. See näitab, et „halval keelel“ on teatud positiivne väärtus, mida kutsutakse sotsiolingvistikas varjatud prestiižiks (ingl *covert prestige*). „Halba keelt“ seostatakse tihti ka sitkuse ja tugevusega, mida paljud inimesed väärtustavad. (Andersson ja Trudgill 1992: 8–9) Kuigi keel ei saa iseenesest olla kuidagi „halb“, on mingeid nähtusi sellegipoolest selliseks liigitatud. Küll aga saab fraasi „halb keel“ mõista nii, et inimesed ei aktsepteeri teatud keelelisi nähtusi, kuna nad elavad normeeritud keelega ühiskonnas. Kuigi selliseid häirivaid nähtusi on allikates välja toodud rohkem, esitan vaid mõned neist, mis seostuvad osaliselt ka minu uurimistulemustega. Häirivate nähtuste juures on

kõneldud näiteks tabust, vandumisest ja slängist ning kuigi nad on paljuski kattuvad mõisted, on nende kaudu võimalik esile tuua „halva keele“ erinevad tahud.

1.1.1. Tabu

„Tabu võib iseloomustada kui muret käitumise pärast, mida arvatakse olevat üleloomulikult keelatud, peetakse ebamoraalseks või sobimatuks; see käsitleb käitumist, mis on keelatud või pärsitud irratsionaalsel viisil. Keeles seostatakse tabu sellega, mida *ei* öelda ja eriti sõnade ning väljenditega, mida *ei* kasutada.“ (Trudgill 2000: 18) Sõnad, mis mingis keeles on tabu, peegeldavad selle kindla kultuuri väärtusi ja uskumusi. Ingliskeelses kultuuriruumis on kõige tõsisemad tabusõnad seotud seksi, eritiste ja kristliku religiooniga. Samas protestantlikus Norras ja Rootsis on üks tabuteemasid seotud Kuradiga. Tabusõnad tekitavad inimestes ebamugavust just seetõttu, et neis on mingi teatud jõud, mille tõttu tunnetatakse neid sõnu valena (ingl *wrong*). (Trudgill 2000: 18–19)

Tabunähtustest on inimesed rääkinud ka intervjuudes. Näiteks kommenteerisid tabukeelt Nancy A. Niedzielski ja Dennis R. Prestoni USA informandid, kes toodud näidetes kõnelesid peamiselt küll vandumisest ja slängist, kuid uurijad nimetasid seda tabuks. Uurijad võtsid inimeste arvamuse tabu kohta kokku nii, et tabukeelendeid ei tohiks kasutada mitte ainult võõraste inimeste juuresolekul ja intervjuud andes, vaid ka tuttavate inimeste juuresolekul. Sellisel juhul on oluline sugu, nii see, mis soost inimene tabusõnu kasutab, kui see, millise soo juuresolekul neid kasutatakse. Näiteks ühele nende informandile ei meeldinud see, kui tema ema kasutas sõna *fuck*, eriti kuna ta ise on ema juuresolekul tabuvorme vähe kasutanud. Lisaks saab ühe informandi intervjuust välja tuua selle, et isa kritiseeris meessoost intervjuueeritavat selle eest, et ta kasutas tabuväljendeid vanema õe juuresolekul. (Niedzielski ja Preston 2000: 182–185) Samuti seostavad mitmed informandid vandumist käitumisega, mis pole aktsepteeritav naiste puhul, kuid meeste puhul pole see nii häiriv (Niedzielski ja Preston 2000: 192).

Küll aga ei pea tabusõnad olema alati negatiivses tähenduses. Näiteks ütles üks vastajatest, et midagi positiivset võib väljendada ka sõnaga *hellish* (*põrgulik*), mis pole seotud piibli terminiga. Näiteks võileiva kohta, mis on väga pikk ja sisaldab rohkelt

täidist, võib kasutada väljendit *põrgulik võileib* või kui neil on suured tuharad, siis ta on *põrgulik*. (Niedzielski ja Preston 2000: 184)

1.1.2. Vandumine

Rootsi lingvisti Lars-Gunnar Anderssoni ja Briti sotsiolingvisti Peter Trudgilli järgi on vandumine „halb keel“, kuid selle definitsiooni on keeruline sõnastada. Kuna vandumine on universaalne, andsid nad sellele üldise seletuse, mitte vaid inglise keele vaatepunktist: „... vandumist saab defineerida kui keelekasutust, milles väljend(it)

- (a) viitab millelegi, mis on tabu ja/või kultuuris stigmatiseeritud;
- (b) ei tohiks tõlgendada sõna otseses mõttes;
- (c) saab kasutada, et väljendada tugevaid emotsioone ja hoiakuid.“ (Andersson ja Trudgill 1992: 53)

Nii inglise kui ka paljudes teistes Euroopa keeltes kasutatakse vandumisel peamiselt selliseid sõnu, millega viidatakse sobimatult kristlikule religioonile. Sageli vannutakse näiteks taeva, põrgu, Jumala ja Kuradi nimel. Paljud vandesõnad on keeltesse tulnud ka kehafunktsioonidest ja seksuaalsusest/seksist. (Andersson ja Trudgill 1992: 55)

Andersson ja Trudgill esitasid oma teoses ka vandumise mudeli, mida mõistan nii, et tabukäitumine ja tabusõnad on laiahaardelisemad kui vandesõnad. Kuigi tabuga on seotud mitmed teemad, siis see ei tähenda seda, et sellist käitumist või sõnavara ei tohiks üldse kasutada, vaid tuleb tunnetada, millal see on sobilik ja millal mitte. (Andersson ja Trudgill 1992: 55–56)

Ka vandumise puhul mängib rolli sugu. Niedzielski ja Prestoni uurimuses toonitasid informandid, et eriti ebasobiv on vanduda (vanemate) naiste juuresolekul ning oma keelekasutust peaksid naisterahvaste juuresolekul jälgima ka meesterahvad, kellel justkui on lubatud vanduda. See leidis kinnitust ka naissoost vastajatelt, kellest mitmed ütlesid, et neile ei sobi see, kui inimesed nende juuresolekul teatud sõnu kasutavad. Seda seetõttu, et vandumine näitab neile, et inimene on „madalamast klassist“ või et ütlejal on harimatu kõne. (Niedzielski ja Preston 2000: 200)

1.1.3. Släng

Üks „halva keele“ hulka nimetatud nähtus on ka släng, mille kohta 1990ndatel ei olnud Anderssoni ja Trudgilli sõnul veel head definitsiooni. Küll aga on tähtsaim aspekt nende sõnul see, et släng on keelekasutajate hinnangutes madalamal tasandil kui neutraalne kasutus. Siinkohal pole hästi defineeritud, mis on stiililiselt neutraalne keel ja mida tähendab alla selle taseme. Küll aga viitab släng sellele, et sellega on seotud nii kõnekeel kui vulgaarne keelekasutus. (Andersson ja Trudgill 1992: 69)

Kuigi tänapäeval on släng väga mitmetahuline mõiste, tuli see kasutusele Briti kriminaalidelt – selle mõistega viitasid nad enda spetsiifilisele keelele (Andersson ja Trudgill 1992: 77). Tõsiasi on ka see, et aja jooksul släng muutub ning see, mis on släng ühe inimese jaoks ei pruugi seda olla teise jaoks (Andersson ja Trudgill 1992: 70).

Släng ja vandumine ei ole terminid, mida saaks kasutada võrdusmärgiga. Kui vandumine on alati seotud tabuga ja inglise keeles on algallikaks suuresti seksi ja kehaliste funktsioonidega seotud sõnad, siis släng ei pruugi olla tabuga seotud, kuna selle terminoloogia on seotud ka näiteks spordi, muusika, eluaseme või söögiga. (Andersson ja Trudgill 1992: 74–75)

Rääkija kasutab slängi sageli teadlikult. Kui grupis sees kasutatakse teatud keelt, siis tekitab see liikmetes ühtekuuluvustunnet ja toimib kui müür grupiliikmete ja sellest väljaspool olevate inimeste vahel. Kuna igal grupil on oma sõnavara, siis spetsiifilisi, enda grupile omaseid sõnu kasutades on võimalik näidata, kas ollakse liige ühes või teises grupis. (Andersson ja Trudgill 1992: 79)

Slängiga on seotud ka vanus. Üks Niedzielski ja Prestoni uurimuses osaleja usub, et slängi kasutamine lõpetatakse ära 21–22 aasta vanusena. Seda kinnitavad ka sotsiolingvistid, et mida vanemaks inimene saab, seda küpsemaks saab ta ka keeleliselt (ingl *age-grading pattern*) ja seda igas mõttes, mis puudutab mittestandardset keelt. See tähendab seda, et kui inimene saab vanemaks, siis tema slängisõnavara asendub „täiskasvanulikuma“ sõnavaraga. (Niedzielski ja Preston 2000: 174–175)

Ka Eestis on tehtud slängiteemalisi uurimusi ning antud sellele järgnev definitsioon: „Släng on mingile sotsiaalsele rühmale omane mitteametlik argikeelne sõnavara või

mingi eriala mitteametlik terminoloogia.“ (Hennoste ja Pajusalu 2013: 130). Seega ei ole eesti keele puhul slängist kõneldud kui negatiivsest või madalast keelestiilist.

Analüüsitud on näiteks Eesti õpilasslängi sõnavara 1920. ja 1930. aastatel ning võrreldud seda 1990. aastatega. Selgus, et nendel aastatel olid slängi loomise põhimõtted sarnased: „... sõnade tähenduste muut(u)mise analoogia põhjal, pärisnimede üldistamine, laenamine võõrkeeltest, uute sõnade loomine derivatsiooni teel jne.“ (Tender 2000: 140) On mõned valdkonnad, kus õpilasslängi sõnavara on jäänud püsima. Näiteks õppeainete nimetustes (nt eesti keel ehk *esta*, matemaatika ehk *mata*) ja tegevustes (nt spikerdamine ehk *puksimine*). (Tender 2000: 144–145)

1.1.4. Halb stiil

„Stiil on suhtlussituatsioonile ja –eesmärgile vastav keelekasutusviis.“ (EKK 2007). See on väga lai mõiste, mida on keeleteaduses kasutatud erinevates käsitlustes. Siinkohal toon esile selle, mida on nimetatud stiililiseks ümberlülituseks (ingl *switching*), mis on omakorda jagatud kaheks: metafooriline ümberlülitumine (ingl *metaphoric switching*) ja situatsiooniline ümberlülitumine (ingl *situational shifting*) (Niedzielski ja Preston 2000: 155–156).

Situatsioonilise ümberlülitumise kohta on toodud huvitav näide afroameerika kogukonnast, kus üks inimene seletab seda nii, et n-ö tänavakeel on teistsugune, kui ollakse harjunud kasutama klassiruumis. Kui ollakse kirikuinimeste seltskonnas, siis tänavakeelt samuti ei kasutata. Ehk siis kui minnakse formaalsesse keskkonda, nende puhul näiteks kirikukohtumisele, siis tänavakeelt ei räägita. Kodus ja sõpradega kasutatakse aga vabamat (ingl *loose*) ja loomulikumat keelt. (Niedzielski ja Preston 2000: 156–157)

Metafoorilist ümberlülitumist kasutatakse olukordades, kus inimene mitte ei kohanda enda keelevalikut situatsiooniga, vaid olukord mõistetakse uuesti. Näiteks on üks vastaja öelnud, et tema lapsed kutsuvad vanaema olenevalt tujust kas *grandma*-ks või *grammy*-ks, kusjuures viimast varianti kasutavad nad siis, kui tahavad vanaema närvi ajada. (Niedzielski ja Preston 2000: 155)

Niedzielski ja Preston võtavad ühe oma intervjuus osalenu jutu kokku nii, et sissesulandumise jaoks on keel väga oluline. Paljude vastajate jaoks tähendab see seda, et enda kõnet tuleb kohandada selle inimese järgi, kes on su vestluspartner. (Niedzielski ja Preston 2000: 167)

1.2. Viisakus ja ebaviisakus

Viisakuse kohta on pakutud mitmeid definitsioone, kuid need ei anna lõpuni vastust sellele, mis see viisakus siis ikkagi on (Culpeper 2011b: 428). Viisakus võib hõlmata erinevat käitumist või sõnalist väljendamist (või ütlemata jätmist), millega soovitakse teist inimest säästa ja tema nägu kaitsta (Pajusalu 2019: 134–135). Mõiste nägu (ingl *face*) tähendab seda, et inimesel on positiivne sotsiaalne pilt endast, mille ta on omaks võtnud mingis konkreetses kontaktisituatsioonis (Goffman 1972: 5). Kokkuvõtlikult on öeldud ka seda, et viisakuses on vaja silmas pidada kolme olulist aspekti: a) kui keegi käitub mingis olukorras teatud viisil, on teisel inimesel selle kohta positiivne hoiak, b) see positiivne hoiak tekib just selle konkreetse käitumise tõttu, ja c) antakse sõnalised kirjeldused selle käitumise ja/või inimese kohta (nt et keegi oli peenekombeline). Keeleline viisakus on aga seotud sõnade või muu keelekasutusega. See, milliseid tegevusplaanide ja keelelisi või käitumuslikke vorme kasutatakse, on tavapärast seotud olukorraga, kus soovitakse viisakust üles näidata. (Culpeper 2011b: 428)

Jonathan Culpeper ütleb, et ka ebaviisakust on keeruline defineerida. Seda seetõttu, et teatud keelelised käitumisviisid on ebaviisakad vaid teatud situatsioonides. (Culpeper 2011a: 22) Küll aga tekib Culpeperi järgi ebaviisakus siis, kui a) rääkija kõneleb tahtlikult teisega nii, et ründab tema olemust ehk nägu (ingl *face*) või b) kuulaja ise tajub teise inimese käitumist tahtliku näo rünnakuna/konstrueerib seda olukorda nii või c) see on kahe eelneva punkti kombinatsioon (Culpeper 2005: 38).

Viisakus ja ebaviisakus on teineteisega tihedalt seotud. Näiteks oleneb olukorrast, kus oodatakse kõrget viisakuse määra ja kus mitte: kui öelda ülikooli rektorile, et ta oleks vait, võib see kaasa tuua suurema solvumise, kui öelda sama näiteks oma lapsele. (Culpeper 2011b: 424)

Ebaviisakusel on ka oma tavapärased vormelid, näiteks terav kriitika/kaebused, rasked või ebameeldivad küsimused, üleolev käitumine jne. Culpeper ütleb, et tema oma uurimuste põhjal on leidnud, et kõige sagedasemad neist on solvangud. (Culpeper 2011b: 425–426) Näiteks toob Culpeper järgmisi solvanguid:

- 1) negatiivsed pöördumised, näiteks „[you] [.. dirty/fat ..] [.. berk/pig ..] ..“ (sa räpane/paks idioot/siga); negatiivsed väited, näiteks „[you] [are] [so/such a] [.. stupid ..]“ (sa oled nii loll); „[you] [can't do] [anything right ..]“ (sa ei tee midagi õigesti); „[you] [.. make me] [sick/etc.]“ (sa ajad mul südame pahaks);
- 2) negatiivsed viited, näiteks „[your] [stinking ..] [mouth ..]“ (sinu haisev suu);
- 3) negatiivsed viited kolmandas isikus, mis öeldakse kolmanda inimese kuules teisele, näiteks „[the] [daft] [bimbo]“ (lollakas bimbo). (Culpeper 2011b: 426)

Nagu juba enne mainitud, siis palju sõltub ka sellest, kas kuulaja hindab teatud kontekstis öeldut ebaviisakaks või mitte. Näiteks kui tütar annab emale põsemusi ja nad jätavad hüvasti nii nagu nad väga tihti teevad, öeldes teineteisele „Head aega, nõid!“ ja „Kao siit minema, mõrd!“, siis on tegu nõökava ebaviisakusega, mis sisaldab küll ebaviisakaid vorme, kuid mis ei kehti (ehk ei ole solvavad) selles konkreetses situatsioonis. Ebaviisakat suhtluskäitumist on mitmesugust. Näiteks võib teise inimese arvel teha nalja, teda pilgata, mõnitada, solvata jne, kusjuures nende nähtuste piirid ei ole selged. Culpeperi andmetel on sarkasm kõige sagedasem nähtus, mille kaudu ebaviisakust mõistetakse. Seda seetõttu, et sarkasmi kasutades kõneldakse justkui viisakalt, kuid see sisaldab pilkamist, mis jätab kuulajale mulje, et see viisakus pole ehtne. (Culpeper 2011b: 426–427)

1.3. Keeleliselt ärritavad nähtused soome keele kõnelejate arvamuste põhjal

Soomes korraldati aastatel 2017–2020 suuremahuline projekt „Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa. Ikkunoita satavuotiaaseen Suomeen“ („Sada soome keelelist elulugu. Aknad saja-aastasessa Soomesse“). Materjal saadi keelelistest elulugudest, mida rääkisid intervjuude käigus inimesed, kes elasid Soomes ning neid analüüsiti näiteks

keeleteaduse ja folkloristika meetoditega. (Sata ...) Sellesse projekti valiti Soomes elavad informandid, kes erinesid nii ea, sotsiaalse tausta, emakeele kui elukoha osas, et saaks arvesse võtta ka selliste inimeste arvamusi, kes näiteks veebipõhiseid keelevestlusgrupe ei jälgi. Samuti ei olnud tingimus see, et emakeel oleks soome keel, vaid informante oli ka teiste emakeeltega. Intervjuudes küsiti informantide käest küsimusi intervjuueeritavate emakeele ja teiste keeltega seotud teemade kohta. Kuna nende seas küsiti ka ärritavate keeleliste nähtuste kohta, siis oli võimalik eraldi uurida ka seda tahku suhtlusest. Selleks uurimuseks töötas Katri Priiki läbi 107 intervjuud, mis olid salvestatud ja litereeritud selleks ajaks, kui ta analüüsi alustas (2019. aasta suvel). (Priiki 2020)

Priiki sai intervjuude põhjal teada, et inimesi ärritab meediakeele kõnekeelsus; vandumine ja noorte keel; välismõju; üksikud sõnad ja fraasid; kirjavead; murded ja släng; muud nähtused. Intervjuueeritavaid ärritab meediakeele puhul eelkõige see, kui ei kasutata korrektselt keelt, st kaldutakse kõrvale kirjakeele normidest. Vandumise ja noorte keele kohta tuli välja, et Soomes on vandesõnadest (soome *kirosanoista*) inimesi väga ärritav sõna *vittu*. Noorte keeles ärritab vandesõnade kasutamine intervjuueeritud soomlasi kogu aeg või siis, kui neid kasutatakse avalikes kohtades; osasid inimesi ärritab eriti see, kui tüdrukud vannuvad. Siiski ei kasuta kõik noored vandesõnu, kuna ärritava nähtusena tõid selle välja ka mõned intervjuueeritud noored ja lapsed. Näiteks ütles üks noorem naine, et vandesõnu kasutavad paljud inimesed sageli, aga tema pere ega ta ise pole harjunud neid sellisel viisil kasutama. Lisaks mainiti noortekeele all ka teatud üldisi omadusi või väljendeid, mida tõlgendatakse noortekeelde kuuluvana ja mis ärritavad seetõttu, et nendest on raske aru saada. Nt *LOL* (inglise keelest tulenev lühend *laughing out loud*), *äiskä* (ema) ja *oukkidoukki* (okei). Noorte keelele omane ja inimesi ärritav nähtus on veel see, et mõned noortekeelde kuuluvad sõnad või lühendid on pärit inglise keelest. (Priiki 2020)

Välismõjuna tõusis esile vaid inglise keel. Kuna meedia- ja noortekeeles kasutatakse palju inglise keelest tulnud otse- või tõlkelaene, siis ärritab selline keelekasutus paljusid informante. Laensõnad ärritavad informante siis, kui neid kasutatakse liiga tihti ja neist on raske aru saada. Küll aga ei ole kõik keelesegajad noored, vaid leidub ka keskealisi, kes on mingil eluetapil elanud mujal. Segakeele põhjendusena ütlesid küsitletud eelkõige

seda, et vahel tuleb mõni väljend kergemini meelde inglise kui soome keeles või kirjeldab ingliskeelne sõna nähtust paremini, kui vastav soomekeelne sõna. (Priiki 2020)

Priiki tehtud uurimuses ütlesid viis intervjuueeritavat, et neid ärritavad ka *täitesõnad*, mida keeleteadlased nimetavad suhtluspartikliteks, või *niinku*-partiklid (nagu-partiklid). Küll aga ei tulnud need ärritavad sõnad intervjuude ajal alati meelde. Priiki arvates see, et paljud intervjuueeritavad ei mäleta ärritavaid sõnu, peegeldab seda, kuidas ärritav keelekasutus tekib kollektiivselt: veebivestluses on lihtne nõustuda sellega, mida teised on öelnud või sellega, mis sõnu juba küsitluses näitena toodi. Need omakorda tuletavad inimestele meelde nendega sarnaseid sõnu või ütlusi. Priiki ütleb ka seda, et kui ärritavaid jooni keeles küsitakse näiteks intervjuudes, siis tulevad vastajatele meelde üldisemad nähtused, näiteks vandumine ja võõrkeele mõjud. Intervjuueeritavaid ärritavad suhtluspartiklitest näiteks sõnad *niinku* ja *tota*. Suhtluspartikleid ei tolereerita seetõttu, et inimesed võrdlevad kõne- ja kirjakeelt: neid nähakse mõttetutena, kuna nad ei sobi kirjakeele ideaaliga, mis nõuab terviklikke lauseid. (Priiki 2020)

Partiklite ja moesõnade juures öeldakse, et need ärritavad jällegi seetõttu, et neid kasutatakse vastajate arvates liiga sageli. Samuti ei ole inimeste jaoks aktsepteeritavad sellised vormid, mida kasutatakse nende arvates valesti. Soome suulises keeles mainiti *ebatäpsustena* näiteks seda, kui *kuka*-sõna asemel kasutatakse *ketä*. Valede vormide kasutamiseга tekkinud ärrituse taga tajutakse ilmselt ebaõiglust: kui osadel inimestel on õige vorm selgeks õpitud ja seda korrektselt kasutatud, tundub teiste inimeste ebakorrektna keelekasutus laiskuse või ükskõiksusena. Lisaks eelmainitud nähtustele ärritasid intervjuus osalenuid ka kirjavead. (Priiki 2020)

Kuigi Priiki uurimuses vastanud näevad murdeid kui rikkust ja nad väärivad nende arvates säilitamist, siis teatud juhtudel ärritab ka nende kasutamine. Siinkohal ei ole probleem see, et murre ärritaks, vaid ärritav on vastajate jaoks see, kui neile see murre ei meeldi, nad ei saa sellest aru või see on nende jaoks liiga raske. Muuhulgas kirjeldasid vastajad murret näiteks selliste sõnadega: *hassua* (naljakas), *huvittavaa* (lõbus), *rumaa* (kole). Mõningad informandid ütlesid, et ärritav on ka selline murdekasutus, kui seda räägitakse oskamatult enda lõbuks; mingit murret räägitakse kuulaja arvates „valesti“; rääkija arvab enda murdest liiga palju. Sellised murdekasutused on vastajate jaoks

ärritavad seetõttu, et neid ei räägita südamest, vaid justkui teeseldakse sellisel viisil kõneledes. (Priiki 2020)

Informante ärritavad veel sõnalõppude neelamine, teatud hääletoon (soome *narina*), nasaalne hääl, liiga vaikselt rääkimine või ebamääraselt „lõtv“ väljendus kõnes või keeles, aktsendid (soome „*korostukset*“) ning see, kuidas räägitakse ehk ärritavad on ka mõningad kõnestiilid (soome „*puhetyylit*“). (Priiki 2020)

Priiki ütleb, et need andmed ei anna ühest pilti selle kohta, mis ärritaks teatud vanuses inimesi, konkreetset sugu või mis oleks seotud teatud haridustasemega. Samuti ei ole noorte täiskasvanute haridusel seost sellega, mis kõnes ärritab. Kuna nendes intervjuudes valis mõni intervjueeritav *ärritava* sõna asemel või kõrvale mõne muu kirjelduse (st kõik, mis ei meeldi, ei pea olema ärritav), siis arutleb Priiki, kas küsimuste teistsugune sõnastus oleks andnud tulemuseks vastuseid, mida praeguses uurimuses ei öeldud ning kas intervjueeritavad oleks kasutanud veel rohkem väljendeid, kui oleks küsitud neutraalsemalt, näiteks selle kohta, mis intervjueeritavatele keeles ei meeldi. (Priiki 2020)

2. Meetod ja uurimismaterjal

Selleks, et selgitada välja, millised nähtused inimesi häirivad, kasutasin meetodina fookusgrupi intervjuud, mille idee sain Soome uurija Johanna Isosävi artiklist „Cultural outsiders’ evaluations of (im)politeness in Finland and in France“ (Isosävi 2020). Kuigi sellise uurimuse materjali on võimalik koguda ka individuaalintervjuudest või näiteks meediast, kus on küsitud inimeste arvamusi, otsustasin fookusgrupi intervjuu kasuks. Eelkõige seetõttu, et katsetada individuaalintervjuust teistsugust vormi ja et intervjuueeritavad saaksid kuulda ka teiste arvamusi ning sellega kas siis nõustuda või mitte. Oma mittenõustumisi tuli neil ka põhjendada.

Kuna fookusgrupi intervjuus aitavad osalejad üksteist nii palju „käima saada“, et vastastikku aidatakse temaga seonduvaid vastuseid anda (Vihalemm 2014), siis suurendas selline vorm võimalust, et osalejad annavad rohkem vastuseid, kui üksi vastates. Sarnase põhjuse on välja toonud ka Johanna Isosävi ja seetõttu „... ei saada sarnaseid andmeid individuaalintervjuude või küsimustike abil.“ (Isosävi 2020: 254). Arvamuste saamiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuud, mis tähendab seda, et intervjuueeritavad said üsna palju rääkida sellest, mis neil meelde tuli ning mõningates kohtades küsisin neilt näiteid/täpsustusi või pisut suunasin.

Informandid leidsin töösse mugavusvalimiga – kutsusin osalema nii enda sõpru kui tuttavaid ja ettepaneku tegin neile kas suuliselt või kirjalikult. Samuti postitasin üleskutse uurimuses osaleda sotsiaalmeediaplatformi Facebook. Seetõttu olid mõned inimesed, kes koos vastasid, omavahel tuttavad. Kui tavaliselt osaleb ühes fookusgrupi intervjuus 6–8 inimest, kellega intervjuu kestab 1,5–2,5 tundi (Vihalemm 2014), siis minu tehtud intervjuudes osales igas intervjuus kaks 20–30-aastast noort. Seda seetõttu, et katsetasin sellist intervjuu meetodit esimest korda ja et intervjuu ei läheks liiga hoomamatuks, kui informandid soovivad korruga enda arvamust avaldada. Vestlus kestis umbes 15–29 minutit, vastavalt sellele, kui palju oli informantidel temaga seonduvalt öelda. Kõik informandid olid terve elu elanud Lõuna-Eestis (mõningate väikeste eranditega) ja paaris olid ainult kas kõrghariduseta või kõrgharidusega inimesed. Kõrgharidusega inimeste juurde arvestasin ka need inimesed, kellel oli kõrgharidus pooleli jäänud või oli intervjuu

tegemise ajal omandamisel. Teisi kriteeriume paaridesse jagamisel ei olnud. Intervjuudes osales selline valim, et saada ülevaade autoriga samas eas olevate inimeste keeletaju kohta. Lõuna-Eesti piirkonna valis autor seetõttu, et ta on ise terve elu elanud Lõuna-Eestis.

Intervjuus osales 10 paari ja kõik intervjuud viisin läbi keskkonnas Zoom. Informandid said valida, kas osalevad intervjuus enda näoga või pildita. Intervjuude küsimused erinesid pisut oma sõnastuse poolest ja ajapikku küsimustik ka täienes, kuna intervjuueerimise käigus selgusid mõned olulised aspektid (vt viimast varianti küsimustikust Lisa 1). Informantidelt küsisin esmalt seda, mis võiks nende arvates inimesi üldiselt suulises suhtluses häirida ja seda just jutu vormi ning sisu poolest ehk kuidas ja mida inimesed räägivad ehk keelelise väljenduse, mitte käitumise kohta. Lisaks palusin tuua näiteid, kui seda ei olnud tehtud, ja kui ei olnud mainitud ebaviisakust, küsisin ka selle kohta. Teiseks uurisin, mis neid isiklikult suulises suhtluses häirib keelelise väljenduse osas. Taaskord palusin tuua näiteid ja ebaviisakuse mitteainimisel küsisin mõnelt paarilt, kas see neid ka isiklikult häirib. Lisaks lasin neil sõnastada ebaviisakuse definitsiooni nende endi jaoks või mida nad selle all üldse mõtlevad. Kui intervjuus mainiti roppusi, siis küsisin, kas *issand jumal* ja *kurat* on nende jaoks roppused ja kas see vastajaid häirib, kui keegi selliseid sõnu kasutab. Viimaks palusin rääkida mõlemal informandil ühe loo, mis on nende endiga juhtunud ja kus oli keeleliselt midagi, mis neid häiris. Tehtud intervjuud ma salvestasin ja litereerin, kusjuures mõningate intervjuude litereerimisel kasutasin veebipõhist kõnetuvastust (Alumäe jt 2018). Kõik litereeritud näidetes esile tulevad nimed on muudetud ega vasta osalejate pärisnimedele. Vastuste põhjal moodustasin suure tabeli, kuhu alla koondasin kõik nähtused, mis arvati, et võiks üldiselt inimesi häirida, mis häirib vastajaid isiklikult, mida vastati ebaviisakuse alla ja mida öeldi sõnade *issand jumal* ja *kurat* häirivuse kohta. Tabelisse märkisin ära need nähtused, mida vähemalt üks paariline mainis ja ka selle, kui vähemalt üks paariline mingi minu küsimusega nõustus. See tabel oli mul põhiline vahend, mille põhjal hakkasin analüüsi tegema.

Intervjuudes osales 9 naist ja 11 meest. Vastajate seas oli 9 inimest, kes elasid intervjuu tegemise hetkel Tartus või selle lähistel, 9 inimest elasid Viljandis või selle lähistel, 1

Räpinas ja 1 Narvas. Kõik inimesed on terve oma elu elanud Lõuna-Eestis, kuid 8 inimest on elanud/töötanud vähest aega Vilniuses, Soomes, Peterburis, Rootsis ning üks vastaja oli intervjuu tegemise ajaks elanud mõned kuud Narvas. Kuna välismaal elamine/töötamine võib mõningal määral mõjutada informantide vastuseid, siis esitasin tabelis ka need andmed. Hariduslik taust oli peaaegu kõikidel informantidel erinev. Igale informandile olen määranud unikaalse koodi, mis esitab vastaja sugu, eesnimetähte/tähti ja vanust, näiteks MR20: M tähistab meest, R on eesnime esimene täht ja 20 tähistab vanust (vt Tabel 1). Iga näite ees olen kasutanud neid samu koode, vastavalt sellele, kes selle näite esitas.

Tabel 1. **Info intervjuueeritavate kohta**

Sugu ja vanus	Elukoht intervjuu tegemise ajal	Haridus intervjuu tegemise ajal	Muu
MR20	Viljandi lähistel	Infokorraldus omandamisel	-
MR21	Viljandi lähistel	Keskharidus	Elanud paar kuud Soomes
NTL21	Viljandi	Keskharidus	Soomes olnud paar kuud
NL22	Viljandi	Koolieelse lasteasutuse õpetaja	-
MR22	Tartu	Maamajandus ja finantsjuhtimine omandamisel	-
MME22	Viljandi lähistel	Esimese aasta rehvitehnik; autotehnik	Soomes olnud paar kuud
NL23	Tartu	Psühholoogia omandamisel	-
NM24	Tartu	Biomeditsiin omandamisel	Elanud 2 kuud Vilniuses
NB24	Tartu lähistel	Kultuurikorraldus jäi pooleli	-
NL24	Tartu	Füsioteraapia	-
NE24	Viljandi lähistel	Keskharidus	-
MK24	Viljandi lähistel	Veautojuht	-
NC24	Tartu	Logistika omandamisel	Elanud kuu aega Soomes

MS24	Tartu	Tervisekaitespetsialist omandamisel	-
MM24	Narva	Keskkonnakorraldus	-
NT26	Tartu	Riigiteadused jäi pooleli	Elanud pool aastat Peterburis; kakskeelne
MM26	Viljandi lähistel	Harvesteri operaator	-
MA26	Viljandi lähistel	Keevitaja	3 kuud töötanud Soomes
MR28	Tartu lähistel	Ehitlusviimistleja	Töötanud kuu aega Rootsis
MM29	Räpina	Toitlustusteenindaja jäi pooleli	-

3. Tulemused ja nende analüüs

3.1. Üldiselt häirivad keelelised nähtused ja intervjueeritavaid häirivad keelelised nähtused

Siin peatükis esitan kategooriates need keelelised nähtused, mis intervjuudes häirivatena ära mainiti: mida vastajad arvavad, et inimesi üldiselt võiks häirida või mis häirib neid isiklikult. Siinhulgas esitan ka need nähtused, mis toodi välja ebaviisakuse all. Käsitlen neid vastuseid koos, kuna sageli vastasid informandid küsimusele „Mis võiks inimesi üldiselt häirida?“ lähtuvalt sellest, mis neid ennast häirib ja seetõttu on need vastused suures osas sarnased. Kategooriate sees esitan öeldud häirivad nähtused sageduse järjekorras. Näidetes on töö autor alati märgitud tähega A. Sõnavara, nii nagu seda kasutasid informandid, olen tekstis esitanud kaldkirjas. Samuti toon välja selle, kui palju mehi ja kui palju naisi ning kui palju kõrghariduseta ja kõrgharidusega inimesi seda mainis. Sugude juures välja toodud numbrid on saadud nii, et kes kõne all olevat nähtust esimesena mainis, selle juurde seda ka arvestati. Kui teine paariline seda kordas, siis seda arvesse võetud ei ole, kuna ei saa olla kindel, kas intervjueeritav oleks ka ise selle nähtuse peale tulnud, mida tema paariline nimetas. Näiteks: ühest paarist nimetas slängi esimesena kõrghariduseta naine, siis tema sai slängi nimetamise kirja. Kui tema paariline oli kõrghariduseta mees, kes sama nähtust kordas, siis tema juurde seda ei loetud.

3.1.1. Sõnavara

Siia alla olen koondanud sidesõnade/parasiitsõnade, roppuste, lühendite, slängi, inglise keele kasutamise, *kohaspetsiifilised või ühiskonna sotsiaalgrupi spetsiifilised fraasid* ja *sõnavara või sõnakasutus on hästi väikene*.

Roppusi nimetasid 9 paari. Kasutati näiteks selliseid väljendeid nagu *üleliigne roppuste kasutamine, avalikus ruumis ropendamine, liiga vulgaarne ehk liiga ropendav*. Kui palusin mõnel paaril roppuste kohta näiteid tuua, pani see informandid silmanähtavalt ebamugavasse olukorda, mistõttu edaspidi ma selle kategooria all näidet ei palunud, kuid üks näide on võimalik siiski välja tuua (näide 1). Roppsõnu tõi häirivatena välja 3 kõrgharidusega ja 1 kõrghariduseta naist ning 4 kõrghariduseta ja 1 kõrgharidusega

meest. Üks informant kommenteeris ropendamist peale intervjuu lõppu, kui olin vastanud informantide küsimustele ja kommentaaridele (näide 2).

(1)

A: nagu=näiteks, mis=mis võiks olla roppus.

MR20: pean ütlema vä

A: jah, tood näited.

MR20: Issand Jumal. ää ma=ei=tea. ma=ei ((ühendus kadus ära))

— — —

MR20: nii. no=võt- ma=ei=tea kõige leebem praegu mis mul meelde tuleb ütled=et, ma=ei=tea, **mine perse.**

(2)

MR28: se=on=ää selle ropendamise juurde minnes sis=ää, hästi hea näide hästi hea näide tegelikult on=ää intelligentsuse osas ä, kas inimene suudab tajuda, miks neid roppusi kasutatakse on näiteks Eesti või üleüldiselt on sis=ää s- **ständ=ap ((stand-up)) komöödia.** et seal küllaltki palju ropendatakse, aga **see ongi just selle loole vürtsikuse ja sellise nii=öelda maigu andmiseks=et inimene saaks aru selle: nii=öelda tegevuse või=sis mingisuguse olukorra: sellisest mahlakusest.** et=ää et se=on minu=arust üks asi, et=e, et minu=jao- minu=jaoks on se=et=kui inimene saab ä ständ apist aru=sis, sis=ta on juba nagu üleüldiselt silmaring on tal juba laiem. vähemalt ma arvan nimodi.

A: mhmh. see on väga hea [täiendus. mhmh.]

MR28: [et] nii et kui jah ropendatakse: sellises ää jutu=kontekstis ja=se läheb selle asjaga kokku, sis on täiesti fain ((fine)), aga kui sa: võtadki sin mingi venna tänava=pealt, kes lissalt ää tõmbab siin koni=ja sülitab ja siis muudku lausu- lausub neid järjest, et=sis sis=ma mõtlen=et=ää okei, et kas sealt midagi muud ka tuleb.

6 paari tõid häiriva nähtusena esile *slängi*. Kuigi slängist rääkides tõid kolm paari välja ka inglise keele kasutamist, käsitlen ma neid vastuseid siiski slängi all. Mitmetest näidetest selgub, et släng tekitab arusaamatusi just nooremate ja vanemate inimeste vahel. Sõnavara, mida informandid kasutasid slängi kohta, oli järgmine: *slängi kohta lihtsalt ütleks võib-olla kasutavad mingisuguseid siukseid toortõlkeid inglise keelest; liigne släng ja just selline inglise keelest tulev sõnakasutus; släng — — — mingi ingliskeelsed näiteks väljendid; klaaserite tänapäeva släng*. Minu enda definitsioon *klaaserite* kohta on see, et nad on noored, kes käivad mööda linna ringi ilma selge põhjuse/sihita ja kes veedavad aega üldiselt kaubanduskeskustes. Palusin vastanutel tuua slängi kohta ka näiteid (näide 3, näide 4, näide 5). Slängi mainis häirivana 1 kõrghariduseta naine ning 4 kõrgharidusega ja 2 kõrghariduseta meest.

(3)

A: kas=oskad mõne: näite tuua slängist?

MR21: kõige lihtsam **ok, lebo**, ee **jolo** ((you only live once)), **svääg** ((ingl swag)) ja: midagi sellist=ma:=ei oska ise ka enam nii täpselt. kunagi tuli neid asju päris palju enda suust ka.

(4)

MM24: mhmh. no noorte=puhul mis ma olen täheldanud, mis häirib on=ää ää liigne släng ja just selline inglise=keelest tulev ää tulev sõnakasutus. ää mis ää mm esiteks tihtipeale võib=olla vanem generatsioon ei mõista ja: ja=ja see ärritab tihtipeale neid, kes soovivad sellist ää ee ee no=on sellised konservatiivsemad, soovivad vana eesti keele säilimist rohkem. e:t et=se=on nagu konflikte põhjustanud mulle tundub.

A: kas=sa oskad mingi näite tuua ää slängist, ingliskeelsest fraasist.

MM24: jaa ikka=noh m palju kus ei ole ma=ei=tea mingi **käästing** ((casting)) näiteks=või oo seda see **fänsi** ((fancy)) kõik kasutavad või=noh mis trügib nagu eestikeelsesse vestlusesse. kuigi meil on=ää eestikeelsed vasted olemas üldjuhul, aga neid kas ei viitsita või=sis ei teata lihtsalt=et kasutada. ja ja=sis=ää eestikeelne tekst on=on sisaldab nagu palju ää inglise keele sõnu.

(5)

MR20: oleneb mis tasemel või=kui lähedane ma=selle inimesega olen. kui=nagu oma sõprade=ringis, siis on nagu suht suva. aga kui: ongi=et keegi aval- või=noh ma=oen mitu korda näind=ka või kuulnud, kus=ma lähen kuhugi ostukeskusesse ja=sis mingi väikeste laste: siuke kamp on seal. no mis nad on, ma ei mäleta, mis nende nimetus oli, klaaserid vä, **nii=öelda [klaaserite] tänapäeva=släng**, et=ää on seal käivad ää ostukeskuses ringi ja=sis kskord ((ükskord)) kuulen=kuidas mingi=hetk lasevad selle roppsõna jälle välja=ja

MR22: [klaaserid]

A: mhmh=mhmh

MR20: nagu kombeid ei ole.

A: mhmh? ää mis=sa selle all mõtled kas=oskad veel mingi näite tuua=et ropendavad, mida=nad veel teevad.

MR20: ropendavad jah. ja=sis karjuvad. räägivad hästi valjult.

Inglise keele kasutamise häirivust mainis 4 paari. Koondasin siia alla *ingliskeelsed väljendid/fraasid (eesti-inglise segu)* (näide 6); *liiga palju inglise keelt, mis pole enam arusaadav* (näide 7); *ingliskeelsed laensõnad* (näide 8); *estonlisch (inglise keel ja eesti keel põimuvad mingis mõttes)* (näide 9); *paljud ütlevad inglise keeles vastu* (näide 10); eestikeelse fraasi asemel ütleb ingliskeelse fraasi (näide 11). Kuigi inglise keele kasutamist toodi välja häiriva nähtusena, selgub mitmetest näidetest, et mõned vastajad kasutavad seda ka ise. Inglise keelt tõi häirivana välja 3 kõrgharidusega naist ning 1 kõrgharidusega ja 2 kõrghariduseta meest.

(6)

NL22: äkki näiteks see praegu on väga populaarne igast nende ingliskeelsete väljendite kasutamine? ehk=sis räägitakse **eesti ja inglis=keele segu**=et see võib häirida.

A: mhmh. kas=oskad mõne näite tuua.

NL22: **ää noh räägitakse ja=sis öeldakse poole=lause peal näiteks beisikli**: ((basically)) ja siis pannakse eesti keeles edasi=et, siukesed ka ingliskeelsed siukesed natuke parasiitsõnad siis.

— — —

NL22: äm=mul=nagu otseselt kuidagi ei olegi siukest, võib=olla need vahepeal noh ma=ma tunnen et ma ise kasutan ka neid kõiki asju mis ma ise=nagu enne mainisin=et=see need sidesõnad ja=m ingliskeelsed need fraasid, aga=noh teisi samas kuulates need

inglisekeelsed fr- fraasid hakkavad kuidagi nagu eriti kõrvu, kuigi ma tean, et ma ise ka neid kasutan,

A: mhmh

NL22: et see võib olla küll siuke asi mis natuke häirib.

(7)

MS24: ee ma=i={teagi} mind isiklikult tegelikult need nagu ei häiri, see ingliskeelne see kasutamine. ja kui seda nüüd ei ole liiga palju=et, kui see keel läheb nagu liiga segi, ää ta ei ole nagu minu=jaoks liiga liiga arusaadav, **siis=siis mind häirib=et kui inimene räägib nagu liiga inglise keeles.** a kui on seal mingisugused väljendid nagu mingisugused tegusõnad või asjad=et vahele viskab=sis=ee saab nagu hakkama.

(8)

NL24: — — — ää seda on ka palju, et kui eesti keeles räägitakse, mida ma taaskord ka ise teen, on see=et=ää **inglis=keelega pannakse segi lause peal mingid laensõnad.** ää — — —

NL24: no: noorte seas umbes=et=ä et=noh, **saaks ka öelda=et=ää olukord polnud soodne või=midagi=sellist, aga öeldakse vaip ((vibe)) polnud õige** või=noh näiteks vaip sõna

A: [mhmh]

NL24: [et minu=meelest] see on nagu: lihtsalt üks näide=aga väga palju kasutatakse. mm

(9)

MR28: ää minu=meelest ää enamus inimesi häirib ää tänapäeval sis=see, kuna nüüd=on inimesed läinud sellisesse nii=öelda kirjakeelde ehk=sis inimesed tšätivad ((chativad)) Messendšeris (Messengeris)) ja igalpool, et **inimesed ei oska enam tegelikult=ää oma sõnavara nüüd=ää täieulatuslikult kasutada.** et=ää kõik on asendunud nagu lühenditega ja: ja: **inimesed=ä tihti peale=sis: ei saa aru, sest=et in- ingliskeel ja eesti keel põimuvad mingis mõttes.** ehk=sis noorema ja vanema generatsioonide vahel on selline väike: lõhe.

MR28: ää ma ma võin=sis otsad lahti teha=näiteks mind isiklikult ää häirib ää, kui ongi=et **seda nii=öelda estongliisit ää eesti=inglise segu ää akatakse nagu purssima** ja: teine asi on see=et inimeste, noh mis mind isiklikult häirib on see=et inimeste nii=öelda **sõnavara või sõnakasutus on hästi väikene.** et ei teata nagu selliseid=ää, kudas=ma=ütlen, et eesti keel enam ei tundu nii laulev kui ta ennem oli. et nüüd=on nagu ta siuke puine natukene, et kuna ma ise: ise nagu noh teen ju sis=ka poodkästi ((podcasti)) ja: ja=ka vanasti kirjutasin, võib=olla akkan uuesti kirjutama, et sis=see sõnavaraline pool ää on hästi oluline jah. et inimesed ei tarbi tänapäeval väga: peale videote ja mingisuguse muu sellise: kuulatava meedia sellist kirjakeeles olevat asja väga=et. sõnavara lihtsalt ei kasva väga. ja ingliskeel sis segab seda päris tugevalt. kuigi jah sin enamus inimesi arvab=et ingliskeel ei suuda seda eesti keelt ikkagi lõpuni välja süia, no jah võib=olla viieteist kahekümne aasta=pärast või=noh ütleme viiekümne aasta=pärast võib=olla mitte=aga, aga mine tea, sada aastat äkki.

(10)

MM29: — — — paljud nagu räägivadki juba, ikka noh Eestis on ka, **tulevad mulle ütlevad ka näiteks=nagu nagu ingliskeeles juba vastu.** sis nagu: vahepeal mõtledki=et, kus=sa elad noh.

(11)

NM24: — — — aga: tegelt mind ennast on näiteks häirinud see=et ma: ma viibisin siin tükk aega suht ingliskeelses kultuuriruumis või kasvõi xxx ((kohanimi)) seltsi minu õpe oli ka päris palju ingliskeelne, ää ja siis ma sõpradega rääkis ka enam=vähem seises ((sellises)) pool eesti=inglis=keeles, mis tähendab=et ää mingi hetk ma panin tähele, et=ma päris seist ((sellist)) normaalset eesti keelt enam ei oska. et **nagu: ikkagi**

vahepeal tahab mingisugune ingliskeelne frääs või: midagi siukest tõesin
või=nagu tulla ja: pigem see eesti=keele fraas mitte ja=sis=siiani mul on olnud suht
suva, sest ma olen töötanud kas noortega või inimestega, kes: on harjunud ingliskeelse
töökesekkonnaga aga=need xxx ((töökoht)) on küll natukene=t ((et)) natuke häirib, et ma
nagu ei saa: väga sujuvalt edasi anda seda, mis ma mõtlen.

Sidesõnu ja parasiitsõnu mainis häirivatena 4 paari. Näiteks toodi välja sellised sõnad: *et, nii, nagu, ää, ee, aga, või, vaata, siis*. Kuigi informandid ütlesid, et nende kasutamine võiks nende arvates inimesi üldiselt häirida või häirib see neid ennast, siis mõned mainisid veel seda, et nad kasutavad neid partikleid või sõnu ka ise. Parasiitsõnu tõi häirivatena välja 2 kõrgharidusega naist, 1 kõrgharidusega ning 1 kõrghariduseta mees. Palusin vastajatel tuua näiteid ka parasiitsõnade kohta (näide 12, näide 13), millest selgus, et mõeldakse suhtluspartikleid:

(12)

A: mhmh? aga võib=olla seda sidesõnade kasutamist, ää äkki=sa oskad natuke täpsustada?
et=mida sa selle all silmas pead?

NL22: ää ongi näiteks et igast=need tulevad, issand mul ei tulegi kõik meelde praegu=aga, öeldaksegi et hästi palju et **et=et=et** tuleb või=et näa praegu ma tegin ka seda, et mingi **nii**=ja, et siukest need tulevad lause vahele=et ise sa seda tegelt tähele ei panegi, aga=kui keegi jääb noh mõtlengi kuulama,

A: mhmh

NL22: siis see tuleb välja nagu.

A: mhmh

NL22: ja **nagu** ka. nagu ka. nagu on hästi palju.

(13)

MK24: no ongi ma=ei=tea mõnel inimesel näiteks **ee**:, ongi igal pool on ee:. ee mul ka kusjuures. või=sis: **aga** või või **või=või=või** või midagi siukest.

NC24: ma toon siia veel kohe juurde **nagu**. igal sõnal nagu ja nagu või **vaata**. vaata seda või vaata seda või vaata seda vaata. endal ka sorri.

Kaks paari mainisid häirivana lühendite kasutamist (näide 14). Informandid ütlesid näiteks veel: *tavalisi sõnu nagu lühendatakse veel omakorda; lühendid, mida kõik nii laialdaselt ei tea ja kõik on asendunud nagu lühenditega*. Lühendeid tõi häirivatena välja 1 kõrghariduseta naine ja 2 kõrghariduseta meest.

(14)

NC24: aa võib=olla näiteks minul nagu see=et=ee ee nagu: tavalisi sõnu nagu lühendatakse veel omakorda nagu mingi see **põhimõttelt on=nagu mingi põmst** ja=nimodi vaata, et isegi on nagu nagu toodud nagu veel lühemaks, mis on või=noh ma=ei=tea, kas=te saate aru mu mõttest aga

Üks paar nimetas ka fraase, mis on omased vaid kindlale grupile (näide 15), mida ütles üks kõrgharidusega mees.

(15)

MM24: — — — ee ja ja=võib=olla jah, mis on ka ei kõland=aga lissalt veel=et=et ongi mingid=ee kohaspetsiifilised või=mingi=ää ühiskonna sotsiaalgrupi spetsiifilised fraasid, ää mida ei mõisteta. ee et se=on selline ma=rvan ((ma arvan)) noorte jah noorte et=generatsioonide vahel on seda päris palju mõistmatust, et keel nagu on aren- keele kasutus on lihtsalt erinev ja=ja et see vahepeal põhjustab sellist mittemõistmist või valesti mõistmist.

A: kas sa oskad jällegi tuua mingi näite ee siia kohe jätkuks?

MM24: no=mul=on xxx ((linn)) näide, palju on neid. ma=ei=tea, kui hästi need töösse sobivad=aga [ää]

A: [ütlet} ikkagi.]

MM24: noh sin=on=ju eesti ja vene keel kõrvuti onju, et kui eestlased väga palju kasutavad nagu **pohhui** või või **tõmbame nihhi**, ää mis ee meie ää eesti keele kontekstis ei ole üldse nii terava tähendusega, ää isegi ää õsis on juba olemas sõna ää pohhuist, nii=et=ee aga=noh kui=sa kasutad seda xxx ((linn)), kasvõi eestikeelses vestluses, et sis võib lõppeda halvasti, ütleme nimodi sin ää xxx ((linn)), noh just kui kõrval on vene emakeelega inimesed.

Lisaks mainis üks paar häirivana seda, et inimeste sõnavara on väike (näide 9), mida ütles üks kõrghariduseta mees.

3.1.1.1. Sõnade *issand jumal* ja *kurat* häirivus

Seitsmelt paarilt küsisin ma ka seda, kas sõnad *issand jumal* või *kurat* on nende jaoks roppsõnad. Küsisin intervjuudes just nende sõnade häirivuse kohta, kuna sõnad *issand*, *kurat* ning *jumal* ei kanna suulises keeles enam otsest tähendust, mistõttu on nende tähendus nõrgenenud, ilmselt just nende sagedase kasutuse tõttu (Pajusalu 2006: 18). Eesmärk oli saada teada, kuidas inimesed neid leebeid sõnu tõlgendavad. Ja tulemused olid sellised, et mitte ükski seitsmest paarist neid roppusteks ei pea, kuid mitmed paarid nimetasid neid *vandumisteks* ja *leebemaks versiooniks*. Samuti seostati neid sõnu *religiooniga*. Küll aga öeldi, et võib-olla on need roppsõnad usklike jaoks. Ühe paari üks inimene lisas ka seda, *et ta arvab, et issand jumal häirib rohkem kui kurat*. Siinkohal jäi intervjuueerijale pisut selgusetuks, kas mõeldi, et teda isiklikult häirib see sõna rohkem või inimesi üldiselt, kuid tundub, et ta mõtles seda isiklikust seisukohast. Tema paariline lisas, et kuigi neid sõnu ta roppusteks ei pea, siis *avalikus ruumis ta ei kasuta ka sõna kurat, vaid mõtleb selle asemel mingi muu sõna ja et kurat tuleb pigem vaikides omaette*. Ühe paari ühe inimese käest küsisin, mis ta arvab, kas teiste arvates need võiks olla roppused, kuid sain taaskord eitava vastuse.

Viielt paarilt küsisin ka seda, kas neid häirib, kui keegi neid sõnu kasutab ning nendest vastustest tuli välja erinevaid seisukohti. Üks paar ütles konkreetselt, et neid ei häiri

kumbagi, kui neid kasutatakse ja teisest paarist üks inimene ütles samuti, et need teda ei häiri. Ülejäänud paarides oli nii neid, keda mõlemat selliste sõnade kasutamine häirib, mõnes paaris olenes häirivus sellest, kuidas neid sõnu öeldakse ja kes neid kasutab. Üks inimene ei öelnud, et need teda häirivad, vaid et ta ise jälgib, et ta ei kasutaks neid usklike seltskonnas ning mõni vastas, et häirib siis, kui neid sõnu kasutatakse liiga palju. Esitan ka mõningate intervjuueritavate vastused (näide 16, näide 17, näide 18, näide 19).

(16)

MME22: [ää võib=olla **oleneb,**] **kuidas keegi seda nagu hääleliselt väljundab**, et sa saad seda öelda kas noh erineval kõneviisil nii=öelda.

NTL21: [otseselt ei häiri.]

A: mhmh?

MME22: et **see tekitab ka selle emotsiooni.**

A: jaa, Mari, mis sina arvad?

NTL21: ää no mind ennast otseselt nagu ei häiri, aga jah, ma nõustun Joonasega, et et=see mingil=määral **oleneb ka sinu hääle- hääletoonist ja et sellest=et=ee kuidas kuidas=sa ennast väljendad.**

(17)

NE24: e=jaa, näiteks **noorte puhul häirib küll?** et no=et kui näiteks avalik koht on, siis=ä no: sa ikka: noh ei vannu. et võiksid ikkagi olla viisakas ja: ja **kui=sa=nagu tõesti tahadki vanduda sis mõttes.** ma arvan.

A: mhmh? Kaarel kas=su [{-}]

NE24: [{lissalt nii tunnen.}]

MR21: ma olen:=ä sama meelt, et ee **noorte puhul ee se=nagu ei päde.** ee noh=ütlemine praegune generatsioon noori ropendab väga palju, nagu on kuulda. see=aeg kui=meie veel noored olime m=noh se=ei=ole mingi ammuste aegade jutt=aga, too aeg ee ei olnud sellist=et sa=oled m- ma=ei=tea a=la seal kümme kuni viisteist ja=sa: laksutad selliseid sõnu mida: mida tõesti nagu ei ole meeldiv kuulata. meie aeg seda ei olnud=aga tänapäeval on vist natuke rohkem nagu on kuulda=et see see ei ole meeldiv jamh.

(18)

MM24: ää ei, minu=jaoks ei ole, a ma ise pigem ei kasu- või=noh tähendab vahel ikka kasutan, aga **ma olen=ää jälgind kui kus on ikkagi jah usklike kontekst seltskond, sis=ma ei ole kasutanud pigem.** aga muidu jah üsna palju.

(19)

MM29: no toome näiteks selle **issand jumala.** seda ma=ei=tea, päris paljud on hakand viimasel ajal kasutama. **midagi näiteks ei meeldi või ma=ei=tea, midagi läks valessti või nagu selles=osas noh. ja sis: hakkab ketrab ja ketrab seda ühte ja sama teemat** põhimõtselt kogu aeg noh. see viskab nii kopa ette et.

MR28: õ otseselt otseselt ei äiri=aga, siin on=ää **häiriv faktor tekib=ää selles sisse siis=kui kui=sa vaatad seda inimest, kes seda kasutab.** ehk=sis kui sinna juurde lisada selline: ää mhh selline: **ebaviisakas käitumismaneer** onju ja selline ütlemine **häälekasutus ka** juba et=ää, et sis=see võib nagu ebameeldivaks muutuda, aga kui seda nagu lihtsalt=ä korra mainitakse ja: nagu eelnev inimene {näiteks} ütles=et ketrama jäädakse, et=sis se=on nagu jah halvem varj- versioon. aga üldjoontes ei häiri. et=ää jah. ei oskagi rohkem lisada midagi. ei kuule väga seda.

3.1.2. Arusaamatu keel

Siia alla olen pannud kokku sellised häirivad nähtused nagu vene keel ja vanapärase ning murdeline keel. Kaks paari tõid välja, et neid häirib see, kui *vene rahvusest klienditeenindaja ei oska eesti keeles vastata* (näide 20) ning näiteks *Narvas kuuleb ainult vene keelt* (näide 21). Olgu öeldud, et näide 20 öeldi alles selle peale, kui mina küsisin, kas näiteks klienditeenindajaga suheldes on midagi häirinud. Vene keelt tõi häirivana välja 1 kõrghariduseta naine ja 1 kõrghariduseta mees.

(20)

NE24: [siis]=ää keelelises mõttes ää ma mõtlen=et näiteks=et=ä kui ongi: **vene rahvusest=ä klienditeenindaja ja ta ei oska, näiteks ma=küsin midagi ja=ta ei oska mulle eesti keeles sellele vastata.** näiteks see häirib mind küll.

A: mhmh?

NE24: ma: olen ikkagi Eestis ja=see võiks ikkagi ju eesti keeles olla=mitte vene keeles. [näiteks.]

(21)

MM26: [ää] äirib äirib näiteks see suulises suhtluses et=ee, kui=sa lähed näiteks, oled Eestis=aga **lähed kuskile Narva** või kuskile sinnapoole, **et siis kuuled aind vene keelt** vaata. et=ee, et eesti keelt näiteks üldse ei kuule noh. et see häirib küll. et kui=sa Eestis elad ja nimodi=et sis võiks ikkagi poemüia ja=nimodi võiks rääkida eesti keelt.

Häirivuse all tõid kaks paari välja ka *sõnade lühivorme* ehk *murrakuid* (näide 22), *dialekte* ja *vanemat eesti keelt* (näide 23). Vanapärase ja murdelist keelt tõid häirivatena välja 1 kõrgharidusega ja 1 kõrghariduseta naine.

(22)

NTL21: [või siuksed] ee ja=siuksed ee nii=öelda **lühivormid** on ka sellised=et oleneb=et, et osades kohtades nagu: räägitakse: vähe teises vormis sõnadega ja=sis: võib nagu tekkida segadus=et ei=saa inimestest nagu: omavahel ei saa hästi aru, mida öelda tahetakse.

A: mhmh, kas=sa oskad tuua mõne konkreetse näite, ee selle ee vormi kohta just.

NTL21: ee mm no näiteks, **ku=on erinevad murrakud ja sis: kui inimene, kes on elanud kuskil: noh nii=öelda näiteks noh Setomaal või mida iganes=et, et=ee ja=ta tuleb ee räägib minuga, ja=sis ma ei pruugi igast asjast aru saada**, et minu jaoks oleks see nagu: vene keel.

NTL21: [mhmh.] ee ma=just võtakski selle murraku=teema uuesti ette, et ee noh kuna ma: koolis e käisin mulgi keele tunnis, õppisin mulgi keelt ka, et=sis sis sealt tuligi see, kõik nagu sai selgeks=et, et tegelikult nagu oleme eestlased, aga mingis kohtades on nagu see õõs- kõneviis on oopis teine. **ja=sis: mõtled=et üks üks ja se=samad sõna, aga täiesti erinevas vormis ja=sis ongi, et ee raske aru=saada asjadest.** et kui tulekski mulle ää päris mulk minu=juurde ja räägiks minuga midagi, sis=ma ei pruugikski nagu paljudest asjadest aru saada.

(23)

NL23: ä=mul=on: tekkinud üks mõte juba sellega seoses=et, minu vanaema oli lõunaeestlane nagu ta p- rääkis päris võrokeelt onju. ja sis:=ee, et see on nagu justkui nagu eesti keele dialekt, aga: ma ikka väga tihti ei saanud üldse aru, mida ta mul, kuidas=ta väljendada tahab ennast ja=nagu **vanemate inimeste puhul just üldiselt=et nad tihtipeale ma ei**

tea mulle tundub=et nad väljendavad ennast kuidagi lakooniliselt. ja=sis võib=olla natukene selle nii=öelda vanema eesti keelega ka ja sis=ma=nagu, sis mul on väga raske aru saada, mida nad tahavad mulle öelda.

3.1.3. Suhtlusviis

Häiriva suhtlusviisina käsitlen selliseid nähtusi nagu *kõvasti/valjusti naermine või rääkimine, üldine labasus*, üldine ebaviisakus, kus enamike nähtuste puhul ei arvestata teise inimese tunnetega ja üldine ebaviisakus, kust ei kuma läbi niivõrd see, et teise tundeid riivataks. Lisaks koondasin siia sellised häirivad nähtused nagu *liiga kiiresti rääkimine, vanemad inimesed väljendavad ennast lakooniliselt ja keeleliselt pikalt väljendumine*.

Häirivana nimetati selliseid nähtusi, mida saab kokku võtta ühise nimetajaga üldine ebaviisakus, kuid pisut kumab läbi see, et teise inimese tunnetega ei arvestata. Selliseid nähtusi mainis 5 paari. Siia alla olen koondanud sellised nähtused nagu *halvustavad suhtlusvormid* (näide 24), *järsud või käskivad laused* (näide 25), *ei lase teisel rääkida* (näide 26), *vahelerääkimine* (näide 27) ja *mitteviisakas pöördumine* (näide 28). Neid nähtusi tõi häirivatena välja 1 kõrgharidusega ja 1 kõrghariduseta naine ning 1 kõrgharidusega ja 2 kõrghariduseta meest.

(24)

MME22: mm ää pff [ee mõned] mõned

— — —

MME22: [suhtlusvormid]=on võib=olla nagu siuksed teistmoodi=on siuksed=ee halvustavad ja ja=nimodi=et et=kust=see võib tulla on ka näiteks perekondadest, et kuidas seal räägitakse, et=sis sealt kandub se edasi, kuidas teistega sis suhelda- suheldakse nagu.

A: mhmh, kas=sa oskad jällegi tuua mõne näite.

MME22: mm näiteks kui=on kodus ka siuksed **pereinimesed, kes ee {alaliigselt} näiteks ütlevad ee pahasti inimeste kohta ja=nimodi=sis:, ee nii=öelda nende lapsed sis: kannavad seda tänavatel ja koolidel edasi=et räägivad teistest samamoodi nimodi, näiteks.**

(25)

NM24: ma oeks muidu öelnud hääletoon, aga ütleme {üldiselt} sellised ma arvan:=äm **järsud või käskivad laused**. eriti=kui:=ä inimesed ei tea üksteist.

A: mhmh? kas:=ä=kas=sa oskad mõne näite tuua, näiteks=et mis seal käskivas lauses nagu: täpsemalt ää võiks häirida?

NM24: ma ei tea=a=la **istu maha** ((käskivalt)). selle asemel et öelda=et **palun istuge siia**.

A: mhmh okei. et se=n ((see on)) siis=ä juba nagu: ebaviisakus mis:=ä mis=sind nagu häirib. pigem

NM24: no ma arvan küll kui see on ä ütleme **võõrad inimesed**. kui=mingi sõber ütleb seda siis=ää siis see on nagu normaalne, aga: võõraste inimeste puhul ma arvan: on see: alguses küll natukene eemaletõukav.

(26)

A: mhmh? ja sa mainisid=et=ä kui ei räägita viisakalt, ehk=siis sa arvad=et võiks häirida see, kui ollakse ebaviisakas.

MR20: jamh.

A: ja=mis=sa arvad, mida inimene selle ebaviisakuse all võiks nagu: silmas pidada või=nagu mis=mis=on inimeste=jaoks ebaviisakus.

MR20: — — näiteks ka see=et **sa ei lase teisel rääkida**=et=ä, kui=on mingi konflikt näiteks=et=sa surud kogu=aeg enda asja peale=et sa peaks olema valmis teise inimese mõtted ka=ära kuulama.

(27)

A: jaa? aga kas midagi veel võiks kuuluda ebaviisakuse alla? mis võiks häirida inimesi?

MM26: **a kui sa vahele räägid** või=midagi siukest äkki. **et ei lase teistel ee seltskonnas rääkida=vaid muudku putrad ise noh.**

(28)

NC24: [ee] näiteks ee **pöördumised** võib=olla. et=ee ma ei tea=kes=ongi harjund nähvama või on siuksed nagu siuke: nagu mitte viisakas pöördumine, see näiteks ka on, mis võib äirida ma arvan.

MK24: jaa, olen nõus.

A: ää mitte viisakas, kas=sa oskad mõne näite tuua?

NC24: et=ää ma toon siin kõige lihtsama=et näiteks **ei ole=et kuule palun anna see onju, vaid=et anna mulle see sealt**. nagu kuidagi: jah, siuke pöördumise nagu=isegi nagu piasjad, aga=mis loevad nagu.

A: jaa?=

NC24: =et=siuksed elementaarsed palun ja aitäh nagu puudulikkus pigem.

MK24: jaa, nõ- nõustun ka. ((siin hakkis))

Suhtlusviiside alla olen koondanud veel ka sellised nähtused, kus on tegu ebaviisakusega, kuid kus pole tegu niivõrd teise tunnete riivamisega, kui lihtsalt ebaviisaka suhtlusviisiga. Selliseid nähtuseid nimetasid neli paari ja sõnavara, mida kasutasid informandid, oli järgmine: *ebaviisakas kõneviis* (mille all mõeldi *roppsõnu* ja *füüsilist kõneviisi* ehk *kuidas liiguvad käed või milline on kehaolek*), *klienditeenindaja tõredus*, mida informant ütles siis, kui autor oli küsinud, kas näiteks klienditeenindajaga suheldes on midagi häirinud (näide 29), *ei kasutata viisakat sõnavara*. Ühest paarist üks informant mainis kassiriidele „tere“ ütlemist ja tema paariline kommenteeris seda edasi natuke teise nurga alt: *kassiriid ei viitsi viisakalt suhelda* (näide 30). Lisaks öeldi, et *kuidas peaks tervitama, mõni lendab niisama peale*, samuti kommenteeris sama informant, et kui midagi öeldakse keeleliselt valesti, siis ta *parandab inimesi*, mis oli kommentaar küsimuse juurde, mis võiks kuuluda ebaviisakuse alla, mis inimesi üldiselt võiks häirida. Seda saab tõlgendada nii, et kuigi informant seda teeb ja ta ei mõtle sellega midagi halvasti, siis tajub ta ise seda ehk pisut ebaviisakana (näide 31). Selliseid nähtusi tõid häirivatena välja 2 kõrghariduseta ja 2 kõrgharidusega meest.

(29)

A: mhmh? või näiteks=ä võime=võtta ka=näiteks mingi konkreetse situatsiooni? ää näiteks ma=ei=tea poes olles näiteks? ää kas klienditeenindajaga s- suheldes midagi on häirinud näiteks?

MR21: noh kuna praegu on koroonaa=aeg, sis=ä võib=olla see=et ää **klienditeenindaja ütleme sis on=ä natuke tõre**. et a la näiteks noh praegu peab kindlalt maski kandma, aga: siin mõnda aega tagasi ju=se otseselt kohustuslik ei olnd, se=oli soovituslik, ja sis=olid teatud klienditeenindajad, kes:=ää nagu lendasidki peale, ütlesid=et ma ei teeninda sind, pane mask ette. ehk siis ää päris nimodi ka ei:=ei oleks nagu mõistlik, et viisakalt saab ka rääkida.

A: et=se läheb ikkagi sinna ebaviisakuse alla sis

MR21: jah.

(30)

MR20: nõustun? ää see kassiiride asi=et, et mul on ka=olnd päris palju kogemusi. või=noh ma=nagu ise ütlen alati tere=ja head=aega, aga siis=on vahepeal=on ni=et=ää lähen sinna kassasse=ja=sis ütlen tere=ja=sis on seal ää no selline inimene, ke- kellel on nagu ilmselgelt näha=et tal on sellest tööst juba selleks päevaks kopp ees. ja=sis=ta **ei viitsi isegi: nagu viisakalt suhelda** ja=sis=ma: mõtlen küll=et no püia vähemalt.

A: mhmh?=-

MR20: =et nagu: jah, viisakam olla või=nii. et=se jätab inimesele tegelikult päris halva mulje.

(31)

MS24: [mhmh.] mm, no min- mina isiklikult nagu: ää seda keele=asja olen nagu: nagu mind se=on nagu huvitanud ja=nii ja=sis=ee mulle lissalt kõlab ää **mingid asjad, mis mis tuleks ütlemegi ee öelda nagu õigesti, öeldakse nagu valesi, et=ma nagu parandan inimesi võib=olla vahest**. aga noh [see=see] see ei ole nagu **see ei ole nagu kuidagi halvaga** või nimodi=et ma saan aru=et kõnekeel on teine, mis kirjakeel, aga aga lihtsalt on huvitav jälgida, kuidas inimesed nagu räägivad ja kuidas kuidas ee kuidas nad ee kirjutavad, et se=on se=on nagu ilmselgelt erinev. ee
— — —

MS24: okei. et=ee, et ebaviisakus kui=nagu üldiselt sis=on see=et=ee, ee a=noh se=läheb jällegi käitumise alla, et ma mõtlen lihtsalt=et sellised tavalised asjad=et=ee et=ee, **kuidas peaks ütlemegi tervitama** ja nimodi=et=ee, **mõni lendab nisama nagu peale**, et minu=arust see on ka nagu ebaviisakas, aga=noh see käib vist rohkem nagu käitumise alla.

A: mhmh, kas ee peale lennata: võib ka nagu sõnaliselt?

MS24: mhmh, no võib muidugi jah. see jällegi nagu ühtib ee sellega=mis Diana nagu rääkis=et=ee, et anda mingeid hinnanguid inimesele nimodi niisama eks et=e=
— — —

Kaks paari nimetasid veel selliseid häirivaid nähtusi nagu *liiga kiiresti rääkimine* (näide 32), *vanemad inimesed väljendavad ennast lakooniliselt* (näide 23), *keeleliselt pikalt väljendumine* (näide 33). Selliseid nähtusi nimetasid häirivatena 2 kõrgharidusega naist ja 1 kõrgharidusega mees.

(32)

NT26: — — — ja: ee veel üks asi, mis mind häirib tavaliselt ää on see, kui=ä **inimesed räägivad liiga kiiresti**. liiga kiire: tempo on nagu lihtsalt nagu=see kõnetempo, et ei saa plörölörö ((imiteeris kiiresti rääkimist)) ja s- kuidagi=nagu ükskõik mis keeles, et jah=et mul on võib=olla emakeeleks on mul vene keel jah=aga, aga:=ka vene keeles ja ka eesti keeles, kui liiga kiiresti inimene räägib, sis see häirib ja ma ikka ja ja=ma ikka ei saa aru

vaata, mitte üheski keeles, et kui ta liiga kiiresti räägib=et mis ta üldse mulle öelda tahab et noh=et mul oli selline juhtum ka=et=ee inimene ütles, ma olen Selveri juures, aga ta nii kiiresti seda: ütles, et=ää ma kuulsin=et mul on selg ajus või=noh=et see on nii häiriv lihtsalt=et, see on tõesti häiriv. [jah.]

(33)

MM24: — — — ja: ja=noh küll harva vahel=aga **mõni inimene on ikkagi väga selline keeleliselt ee väljendub=ee ee, kuidas ma nüüd ütlen, nagu pikalt.** ühesõnaga käib nagu kass ümber palava pudru ja ja=sis=ee räägib vahepeal surnuks, aga täpselt aru ei saagi, mis ta siis ikkagi ütles. **hästi selline kirjeldav või parasiitne ja=ja ee jah sisutu mõneti**, et sis=on nagu keeruline. — — —

Kaks paari ütlesid, et kas neid ennast või teisi võiks häirida valjusti naermine või rääkimine, mida ütlesid 1 kõrgharidusega naine ja 1 kõrgharidusega mees. Näide intervjuust on järgmine (näide 34):

(34)

NT26: aa. ma tean=et=ä teisi inimesi häirib väga=et=ää, ää ma **naeran väga: kõvasti et=noh kuidagi noh hästi valjusti vaata.** ja sis=ää ma arvan=et=ää, kui minu naer häirib teisi, sis võib=olla {võivad} teised inimesed ka häiritud sellest, ää kes ei räägi sellest, ja=no=aga neid mitte minu aind mitte aind minu naer=vaid ää lihtsalt **üldiselt võib=olla inimestele ei meeldi, kui inimesed räägivad liiga valjusti või naeravad või ma=ei=tea, kuidagi, et võib=olla see: lihtsalt ää väljendus**, ma=ei=tea.

Häirivana esitas üks paar veel ka *üldist labasust*, mille all peeti silmas *ebaviisakat labasust* ja *viisakuse puudumist teise inimese vastu* (näide 35), mida ütles 1 kõrgharidusega naine.

(35)

NM24: ma=arvan selline **üldine labasus** on vähemasti minu=jaoks väga ebameeldiv.

A: eem näiteks? oskad=sa mõne näite tuua?

NM24: mu esimene mõte oli: **mis=iganes xxx ((inimese nimi)) ütleb=riigikogu saal on ma=ei=tea kuidas sa lilleke siia said või=midagi siukest.**

A: mhmh

NM24: nagu siukänä ((selline)) **ebaviisakas labasus ja=nagu viisakuse puudumina** ää teise inimese vastu?

3.1.4. Kirjakeele normist hälbimine

Selles kategoorias on sellised nähtused, mis on koolis õpitud, kuid suulises kõnes öeldakse teisiti ning seetõttu need häirivad kas informante isiklikult või nad arvavad, et see võiks teisi häirida. Neid nähtusi ütlesid 2 paari. Siia alla nimetati *õigete sõnade vales vormis kasutamist* (näide 36), sarnaseid sõnu kasutatakse valesti ning *käänatakse valesti või sõnalõpud on valesti* (näide 37), *sõnavara kasutus* (näide 38). Selliseid nähtusi tõid häirivatena välja 2 kõrgharidusega naist ja 1 kõrgharidusega mees.

(36)

NB24: no: ma arvan=et äkki: võivad häirida=kui kasutatakse need **õiged sõnu vales vormis**, kuigi nagu rääkides on=vist nagu kõik lubatud, aga nagu: ma=ei noh ma ei oska seletada täpselt. **aga noh, kui keegi kasutab=ää sellise asemel siuke.**

(37)

NL24: mõ: ma olen nõus Kariniga ja võib=olla veel sarnaseid asju näiteks=et=ä noh palju on vist vabaks lastud aga=ka ned=ää **järgi järele** ää **enamik enamus**, et=ää m kõik=ei=ole vabaks lastud ju tegelikult sisu on neil ju erinev. et=ee **enne või ennem** ja siis=kui inimesed kasutavad veel mm noh **käänavad valesti** või või **sõnalõpud on valesti**=et **hästi palju on ää seda**=et=ä **mitte kellelegi, vaid kellegile**, hästi palju öeldakse=seda=nagu vabalt.

(38)

MR22: =aa ei, a=ei tegelikult ää ma=üteks mõni sõnavara kasutus ka=et, näteks keegi tahab öelda=et mingi **hää on näiteks vali, sis=ta ütleb=et see hää on kõva**. see nagu häirib mind ilgelt palju, et=nagu palju ja kõva=ja ja ja noh mõ=—mõned=ned mis=on=ned nii=öelda veits nišimad nii=öelda e keelekasutus need=et mida väga paljud inimesed tegelt ei tee vahet neil.

A: mhmh?=-

MR22: =et=nagu **kuna=ja kunas**, ja=näiteks ja=sellised asjad.

3.1.5. Isiklikud teemad

Kaks paari tõid häirivuse alla selliseid nähtusi, kui *inimestel puudub taktitunne* (näide 39) ning kui *räägitakse sellistest teemadest, millest ei peaks avalikult rääkima* (näide 40). Isiklikest teemadest rääkimist või nende kohta küsimist nimetasid häirivana 1 kõrgharidusega naine ja 1 kõrgharidusega mees.

(39)

NT26: {mhmh.} siis ma võin isegi enda: enda vel: puhul lisada, et=ää, et mulle näiteks ei meeldi, **kui inimestel puudub taktitunne**, et nad näiteks küsivad mingisuguseid selliseid asju, millele sa nagu ei taha vastata ja siis=sa kuidagi annad neile märku sellest, et sa ei taha nagu sellel teemal rääkida, aga nad ikka: pressivad ja noh peale, et=noh ikka küsivad nagu sinu=käest {seda}, noh jah=et. selliseid ee inimesi on suht palju. ja ma arvan=et teisi see häiriks ka.

A: a mis ää, mis võiks olla need teemad, mida küsitakse, millele inimesed üldiselt vastata ei taha? sinu arvates.

NT26: ää tava- noh, kas sen ee **seotud nagu: isikliku eluga või=se on seotud tööga** nagu sellised küsimused=et näiteks=et=ä küsitakse näiteks=et aa **miks sa siamaani ei ole abielus**. noh et see on minu asi, miks ma ei ole abielus eksju ja ma arvan=et mitte aind mind, vaid ee teisi ka häirivad sellised küsimused, et see on ilmselge nagu selline: noh {-} natuke noh liiga: isiklik võib=olla asi, et=ää, et siis noh võib=olla mingisugused sellised küsimused, mis on **seotud ää et=ää noh palgaga** või=noh, no mind isiklikult nagu palga=küsimused väga ei häiri=aga ma tean inimesi, keda häirivad se- sellised küsimused ja noh=et mm noh, et ühesõnaga, kui jah=et=ee üldistada nimodi=et et=sis häirivad ää teiste inimeste puhul siukesed küsimused, mis kuidagi:, millele inimesed ei taha ise vastata, a:ga see inimene kes küsib, ta nagu ikka: tahab seda vastust nagu saada, et no=noh=et ühesõnaga ma ei tea, kuidas sõnastada seda paremini.

(40)

MR20: [jah=et=se nagu] hakkab ümber olevaid inimesi ka häirima, kui .. **räägitakse sellistest teemadest, millest=ee ei=peaks rääkima avalikult.**

A: ää mis=on [need teemad=millest] kas=sa oskad mõne näite=tuaa, mis=need teemad võiks olla, millest ei=peaks rääkima avalikult?

MR20: **[mingid isiklikud teemad].**

MR20: no mingi:d **suhte probleemid**=mingid ma=ei=tea, mingi **rahaasjad**

3.1.6. Sina/teie valik

Kaks paari ütlesid, et kas neid ennast või teisi võiks häirida see, kui *võõra inimese poole pöördutakse väga familiaarselt* ja pole selge, *kuidas inimene soovib, et tema poole pöördutakse* (näide 41). Selliseid nähtusi nimetasid häirivana 1 kõrgharidusega naine ja 1 kõrgharidusega mees.

(41)

MM24: — — — ää ma lslt ((lihtsalt)) mõtlesin kui=see haakub sinu küsimusega on=ää on nagu see **teietamise küsimus**, mis on ää väga tugevalt mulle tundub põlvkondadeülene ja kõik=ää **ametliku suhtluse kaudu on ää ää on seda alati väga keeruline ennustada, kuidas inimene soovib, et tema poole pöördutakse, kuidas suheldaks.** ja=ja see põhjustab ää ää mõlemal ää mõlemas äärmuses nagu konflikte. et kui=ka liiga ametlikult pöörduda, võib mõni nagu, noh=mitte ärritada, aga siiski olla selline ebameeldivalt reageerida ja=ja vastupidi ka=et se=n siuke lõputu ää lõputu jah {ntuke} ((natuke)) keeruline küsimus mulle.

3.1.7. Üldist suhtlust puudutavad käitumised

Siia olen koondanud sellised häirivad nähtused, mida ütlesid 4 paari: *oleneb, kuidas käitunud; kuidas inimesega räägid* (näide 42); *inimene ei süvene juttu ja ei kuula; ei suhelda üksteisega ega käida külas* (näide 43); *inimesed on kadedad teiste inimeste peale.* Selliseid nähtusi tõid häirivana välja 2 kõrghariduseta naist ja 3 kõrghariduseta meest.

(42)

A: ja mis=te arvate, mis=sinna ebaviisakuse alla võiks minna.

MR21: see:, **[kuidas]=sa inimesega räägid.** no=se=

NE24: [{-}]

NE24: **=hoiak jah.**

MR21: s- see võib=olla läheb nüd=natuke käitumise alla ka=

NE24: =jaa.

A: mhmh?

MR21: aga jah see=et **kuidas=sa rõhutad, kuidas sul on ned hääletämbrid paigas,** ee midagi sellist noh, ma arvan. nimodi selline mõte mul on lihtsalt praegu.

(43)

MM29: no **pigem: üldse jah ei suhelda vaata nagu üksteisega ei käia nägu: külas** ja=nimodi enam. ongi põhiline aind neti=teel ja igalpool noh.

A: mhmh

MM29: see on nägu ((nagu)) täiesti ära=kadunud, sest vanasti=noh oligi nimodi=et ei olnd mingit telefoni ega midagi, saigi nagu suhelda kogu=aeg. nägid ikka näost näkku ka

inimest, aga nüüd ma=ei=tea, kirjutad kümme aastat ühe ja sama isikuga, j- lõpuks ei teagi, kellega on.

3.1.8. Muud häirivad nähtused

Häirivate nähtustena nimetati veel *hinnangu andmist* (näide 44), *öeldis tahab automaatselt lause lõppu minna* (näide 45), keelelist kommenteerimist (näide 46), *liigne keelte segamine* (näide 47), *tagaklatšimine, sarkasmi kasutamine* (näide 48), *häirib terve inimene* (näide 49). Selliseid nähtusi töid häirivana välja 3 kõrgharidusega naist ning 2 kõrgharidusega ja 2 kõrghariduseta meest.

(44)

NT26: — — — ja ja noh selline ebaviisakus, kui lihtsalt inimene noh ütleb sulle midagi et=ee, noh midagi sellist, et a=la=et=ta- et talle ei meeldi sinu soeng või mingisugune: sinu atribuut või kuidas sa riietud või=noh, et **ühesõnaga annab sulle mingisuguse hinnangu, ää ja sina ei ole seda hinnangu nagu küsinud temalt**, vaid lihtsalt ta nagu=et, et aa miks sa nii palju kosmeetikat kasutad või=noh a=la sellised asjad vaata, et mina liigitan neid ka nagu ebaviisakuse juurde=et, et kuidagi ma=ei=ole nagu küsinud sinu=käest, et kas ää sind huvi- noh=et et mind ei huvita, kas=sa arvad, et ma palju kosmeetikat kasutan või vähe et=noh=et noh sellised asjad vaata, et see ei ole mitte aind kosmeetikaga, vaid lihtsalt nagu sellised asjad, et=ee **inimesed vahest kipuvad täiesti nimodi oma hinnanguid anda sinu: tegevustele, sinu välimusele, sinu: mingisugustele: ee asjadele, et=ee kui lahe või halb auto sul on** või=noh=et noh sellised asjad, et=ee seda võib ebaviisakuseks ää pidada, jah.

(45)

NL24: ääm no: mind häirib näiteks see, mis=ma ka enda puhul panen tähele ja=mida ma üritan ää parandada=ku=ma=seda enda puhul nään, et=ää ilmselt see on teise keele mõjutusest, aga: **eesti keeles öeldis=on lause alguses, t=mina tegin seda. aga: tahab automaatselt juba tulla=et see öeldis tahab=nagu lause lõppu minna.** see noh=järjekord ää nagu lauseehitus on muutunud. — — —

NL24:

=üldiselt põhimõtteliselt, et=sa ta=nagu **mitte mina tegin, vaid vaid on juba: terve lause ära ja siis umbes tuleb lause lõpus=et tegin.** et=seda tegin, mitte=et tegin seda.

(46)

NL23: mm mind isiklikult häirib pigem see=kui **inimene hakkab kommenteerima, nagu=et aa miks sa seda sõna nimodi ütlesid või või nimodi** et=ee, no se=on kuidagi selline tähenärimine minu=jaoks et=nagu m:a üritan endast parimat anda, et et=ee minu ema ükskord nagu tõi välja, kuna ta on=ka ise ka filoloog siis, ee kassisaba ((tema juures oli kass)), ja sis sis=ta nagu tõi välja selle et=ee, et=ee ma lihtsalt sattusin hoogu ja sis=ma ütlesin vist midagi sellist=et, ee ee oh issand, kuidas ma ütlesingi, igatahes see oli mitte millegagi, mi- **aa se=oli mille iganesega, ma ütlesin mille iganesega, ja siis minu ema oli=nagu millega iganes on oopis see õige väljend.** ja: sis see oli mul nagu ah: kammoon ma lihtsalt rääkisin lugu.

(47)

MM24: — — — ja mind noh=ennast on ikka vahepeal sin ää xxx ((linn)) ikka häirind selline nagu **liigne keelte segamine.** ee ja=kui inimene ise ei saa nagu aru=et ta=räägib võib=olla nii=öelda korruga kolmes või kahes keeles, et=sis ee ma kuidagi aj- enda ajus pean need ikkagi nagu kokku seadma, et sis on siuke keeruline.

(48)

MR28: ma arvan et=ee se=sama asi ka muidugi, mis eelnevalt sin nüüd öeldi, aga=et ebaviisakuse alla ma liigitaks veel siis sellise, kuidas ma ütlen=ää, **osaliselt sarkasmi kasutamist**. ehk sis=ää inimesi on ju läbi: interneti=tee lihtsam ää nii=öelda solvata ja sa ei tunne seda tagajärgi nii hästi, sest=et sa ei s- sa ei näe, kuidas see inimene sis=ää lõpuks seal ennast tunneb. [et=ää] et se=on nagu jah siukä:, hästi lihtne on solvata, aga: ongi=et kas sa näost näkku päriselt ka nagu teeksid nimodi=et se=on=nagu nagu väike kaitsemüür on ees. et üldjoontes inimesed, kui päriselus ikkagi suhtlevad=sis pool juttu jääb tavaliselt ikkagi hammaste vahele.

A: [{{aga}}]

A: aga kui suulises suhtluses võtta just.

MR28: mhmh?

A: kas siis võiks ka see sarkasm olla see, mis häirib.

MR28: ee ee noh see juba **oleneb sis inimese sellisest=ää teadlikkusest**, et kas ta oskab kokku viia selle nii=öelda mõnituse ja sarkasmi nagu et=ää, kas ta saab aru=et tema kulul tehakse nalja või ta ei saa=et. mõni teeb seda maru peenelt ja mõni: paneb küllaltki otse=et. see oleneb jälle inimesest=et.

A: mhmh?=-

MR28: =et seda on siuke raske nagu öelda nimodi.

(49)

MR22: et nagu mul=mul nagu otseselt ei olegi=nagu minu jaoks ei ole nagu=ma suhtlen kellegagi, sis mul ei=ole=nagu teatud asju, mis=nagu temaga suhtlusel häirib=**pigem=mind=se=t mind häirib nagu terve see inimene**. et=nagu et=nagu ku=ma suhtlen s- ma=saan arvatavasti normaalselt suhelda onju, aga=ku=mulle se inimene ei meeldi, siis arvatavasti mulle ka temaga suhtlus ei meeldi. et=nagu minul nagu=noh ei o-, kui keegi ropendab võ=midagi, minu jaoks ei=ole vaata nii suur nagu asi, mis nagu võib=olla teiste jaoks on, aga just ongi pigem asi=just selle inimeses, kellega ma suhtlen. et=kuidas nagu ma näen temaga suhtlust=et, minu jaoks, milline se=on.

A: mhmh? a=milline see inimene peaks=sis=olema=et ta hakkab sind häirima.

MR22: ääh=issand. **ebameeldiv minu jaoks ai=gess** ((I guess)) et=noh. no: ma=i noh mina=ei=tea. no võib=olla mingi=see obnoxios ((obnoxious ehk ebameeldiv)), nagu=sellised mingid no=ongi, okei=noh võib=olla see valju=et=nagu. ma **ma=i mulle ei meeldi kui=keegi mingi kisendab väga nagu nimodi**. et=et noh ma=ei=tea se=on nii nagu=se tunde pealt et=et kas inimene sobib või=ei=sobi vata nagu. raske=on veits seletada.

3.2. Ebaviisakus häirivusena ja ebaviisakuse definitsioon

Küsisin üheksa paari käest ka seda, kas ebaviisakus võiks nende arvates inimesi üldiselt häirida ja mis sinna ebaviisakuse alla võiks teiste inimeste arvates kuuluda. Viielt paarilt küsisin juurde, kas ebaviisakus neid ka isiklikult häirib. Tuli välja, et üheksast paarist kaheksa arvab, et ebaviisakus võiks üldiselt inimesi häirida. Vaid üks paar ütles, et *oleneb, mida selle all mõista ja palju sõltub kontekstist* (näide 50). Kui küsisin, kas neid isiklikult ebaviisakus häirib, siis üks paar ütles kindlalt, et neid kumbagi see ei häiri ning üks neist *laseb kõrvust mööda*. Samuti ütles teisest paarist üks inimene, et see teda ei häiri, kuna see piirkond, kus ta üles kasvas, seal oli vulgaarne keelekasutus normaalne ja samuti on

tema peres punkarlikud inimesed. Ühest paarist üks inimene ütles aga, et teda ebaviisakus häirib ka isiklikult. Üks informant ütles, et *oleneb, vahepeal ma ei oska seda võib-olla isegi tähele panna*. Aga ebaviisakus on häiriv selle vastaja jaoks siis, kui ta suhtleb kellegagi esimest korda ja teine räägib kuidagi ebaviisakalt. Lisaküsimusi küsides selgus, et häiriv on tema jaoks kindlasti *roppsõnade* kasutus. Samuti öeldi, et *mingis osas häirib*. Küll aga ei kuule see informant *solvanguid* enda ümber, kuna ta on palju inimesi enda elust välja visanud, kellega ei tasu suhelda. Lisaks öeldi veel, et *oleneb, mis tasemel ebaviisakas*. Selle vastaja jaoks ei ole probleem see, kui mõni paar korda *ropendab*, kuid häiriv on see, kui ta *tema vastu on ebaviisakas, ütleb näiteks midagi halvasti*. Öeldi ka, et *oleneb, kui lähedane ma selle inimesega olen*. Tema jaoks sõprade ringis ei ole ebaviisakus häiriv, kuid häiriv on *klaaserite tänapäeva släng* ja kui nad *mingi hetk lasevad selle roppsõna jälle välja* ning neil *ei ole kombeid*.

(50)

NL23: mm no ku=ma lähtun endast, et endast on kõige parem lähtuda minu=meelest. et=ee kui=ma mõtlen selle=peale=et ropendamise näiteks, et=ee paljudele noh loomulikult ametlikus keskkonnas sa üldjuhul ei ropenda. et see on asi=mida sa lihtsalt ei tohiks teha ja slängi kasutamine on ka selline, pigem mitte. aga: mõtlen just ee selle=peale=et **oleneb=et mis kontekstis just sa neid=ee slängi ja ropendamist kasutad=et see nagu mängib väga olulist rolli**=et, et kui päris võõrastega või või tuttavatega, keda sa nii hästi ei tea, kasutad ee nagu just slängi ropendamist, siis on see halb, aga: nagu sõprade puhul jällegi se=on nagu aktsepteeritav=et=ee mm, see tõesti väga oleneb kontekstist minu=meelest.

A: mhmh? Karmo mis sina arvad, kas ebaviisakus võiks kuuluda sinna ää häiriva häirivuse alla, mis võiks häirida.

MM24: jaa jaa, ei ma=len ((ma olen)) nõus Mailaga=et **palju sõltub kontekstist**=ee kindlasti: see liigne familiaarsus, mis ma=ka enne välja tõin=et ma=rvan ((ma arvan)) paljusid ärritab. ee ja ja=võib=olla jah, mis on ka ei kõland=aga lihtsalt veel=et=et ongi mingid=ee kohaspetsiifilised või=mingi=ää ühiskonna sotsiaalgrupi spetsiifilised fraasid, ää mida ei mõisteta. ee et se=on selline ma=rvan ((ma arvan)) noorte jah noorte et=generatsioonide vahel on seda päris palju mõistmatust, et keel nagu on aren- keele kasutus on lihtsalt erinev ja=ja et see vahepeal põhjustab sellist mittemõistmist või valesti mõistmist.

Järgnevalt esitan nähtused, mida nimetati ebaviisakuse all, kuid siin on ka selliseid nähtusi, mida inimesed otseselt ebaviisakuse alla ei liigitanud, kuid intervjuudest tulid need välja. Peamiselt on siin nähtused, mida inimesed arvasid, et võiks teiste inimeste arvates kuuluda ebaviisakuse alla. Küll aga öeldi ka mõningaid selliseid nähtusi, mis neid ennast häirivad ja mis on nende jaoks ebaviisakas. Ülekaalukalt nimetati roppsõnade kasutamist, mida ütlesid 7 paari (näide 51). Ülejäänud ebaviisakuse alla kuuluvaid nähtusi ütlesid kas üks või kaks paari ja need olid *taktitunde puudumine* (näide 39); *hinnangu*

andmine (näide 44); ebaviisakas tervitamine (*peale lendamine*) (näide 31); *pöördumised* (*nähvamine, mitteviisakas pöördumine ja palun/aitäh puudulikkus*) (näide 28); *liigne familiaarsus* (näide 41); *käitumine* (näide 52); *kuidas inimesega räägid (hoiak; rõhutamine, hääletämber)* (näide 42); *släng* (näide 5); *kohaspetsiifilised/ühiskonna sotsiaalgrupi spetsiifilised fraasid* (näide 15); *tagaklatšimine* (näide 53); *sarkasm* (näide 48); *ei lase teisel rääkida* (näide 26); *vahelerääkimine* (näide 27); *kassiirid ei viitsi viisakalt suhelda* (näide 30); *klienditeenindaja tõredus* (näide 29); *järsud või käskivad laused* (näide 25).

(51)

MK24: =**avalikus ruumis ropendamine** näiteks ja=ja selline.

NC24: tegelt isegi vist ei=ole avalikus ruumis, vaid=näiteks=[kui] mõni ikka ropendab nagu seltskonnas nagu nii hullusti, sis=see jääb ikka kõrva ja jääb häirima ka. või=no võib=olla on see kes=se nagu hullult ropendab, seda nii=väga ei äiri=aga, aga muidu jah.

(52)

NTL21: no mitte näiteks noh **käitumises on ka päris palju nimodi=et oleneb, kuidas käitud**
— — —

(53)

MM29: no põhiline ongi=see **ropendamine=ja, kuidas käitutakse=ja, pärast sis: taga klatsitakse ja**

Küsisin intervjuueeritavatelt ka seda, milline on nende jaoks nende enda sõnastusega ebaviisakuse definitsioon või kuidas nad selle lühidalt kokku võtaksid. Esitan märksõnad kategooriatena, mis informantide vastustest välja tulid. Kui sama märksõna tuli välja mitmest erinevast intervjuust, siis siin toon selle välja vaid ühe korra.

Mitmed informandid esitasid ebaviisakuse definitsiooni all selliseid **sõnavaraga** seotud märksõnu nagu *sõnakasutus võib olla hästi lajatatav või pealiskaudne; släng; familiaarne lähenemine; ropendamine* ning teise kohta ennatlike järelduste tegemine, mida ta pole öelnud (*teravad väljendid ja võrdlused, nt sa oled nohik*). Samuti öeldi, et *elementaarne viisakus võiks siiski olla, mille all mõeldi seda, et kassiiridele poes võiks öelda tere*. Lisaks tõi üks inimene ebaviisakuse definitsiooni all välja iseenda (tema teod ja jutt pole viisakas).

Käitumise all esitasid informandid nii lihtsalt *käitumist* kui ka *ühiskonna ootustele mittevastavat käitumist; käitumise ja sõnade kooslus, mis ei ole ühiskondlikult*

aktsepteeritav; harimatust (oskamatus käituda); kombeid; moraalset käitumist; sotsiaalsed normid, milline peaks olema viisakas käitumine ja kui neid ei jälgi ja käitunud nii nagu ise heaks pead (ei arvesta teistega), siis see on ebaviisakas.

Nii mitmedki informandid esitasid selliseid nähtusi, mis sisaldavad endas **hääletooni** komponenti. Näiteks öeldi, et *kõne on natuke ebameeldiva tooniga; kõnemaneeer; milline on suheldes hääletoon; räuskamine.*

Inimestesse saab suhtuda väga erinevalt. Sii kategooria alla olen koondanud sellised informantide öeldud nähtused nagu *kuidas suhtud, mis pärast tehakse ja mida räägitakse; austuse puudumine teise inimese vastu ning vähene austus teise inimese vastu; ülbus; üleolev suhtumine; lugupidamatus; liigne isekus; vähene empaatia; kehakeeles ollakse üleolev, siis ei soovita selle inimesega suhelda; hoiakust näeb ära, kas inimene on sinuga edaspidi viisakas/üleolev/ülbe või ta ei soovigi sinuga tegemist teha.*

Veel olen kokku koondanud kolm **muud** nähtust, mis ei sobi enne nimetatud kategooriatesse. Nendeks on *emotsioonid; mitternormaalne suhtlemine inimestega; oskamatus rääkida, mille all mõeldi, et ei osata luua kontakti (ei kuulata teist ära ja hakatakse sõnu loopima).*

Enim on näha, et välja tuuakse käitumist, mis on kas teiste inimeste või ühiskonna poolt mitteaktsepteeritav, ollakse ülbe või lugupidamatu teise vastu ning inimeste jaoks võiks ebaviisakuse definitsiooni kuuluda ka sõnavara, mida kasutatakse teise inimesega suhtlemisel.

3.3. Mittenõustumised paarides

Kui enamikes intervjuudes olid paarilised teineteise öelduga nõus, siis tuli ette ka mõningaid mittenõustumisi või vastuväiteid. Ühest paarist üks inimene ütles, et *ropendamine on perekonnaga kaasa tulnud*, kuid teine paariline ütles kohe vastulause (näide 54).

(54)

M26V: mm kuradi a- a- see=on=nagu vä- ma arvan vähe vale arusaam, et=nagu a- **alati ei ole see perekonnaga kaasa tulnd** isegi kui sul vanemad ei ropenda, sis sul poeg võib olla ramedalt ropu suuga.

A: mhmh?=-

M26: =**nojah oleneb sõpradest ka vaata, alvad sõbrad või=midagi [siukest] äkki.**

M26V: [mhmh] jah. see tuleb ka sellest.

Teisest paarist üks inimene ütles, et teisi võiks häirida *liigne släng ja just inglise keelest tulenev sõnakasutus*, kuid tema paariline sellega ei nõustunud (näide 55).

(55)

NL23: **mm ma=ei=ole sellesmõttes nõus, et see on nagu häiriv aspekt**, sellepärast et=ee nagu siis kui=oli nõukogude aeg, sis tegelikult inimesed kasutasid just inglise keele asemel venekeelseid slängi väljendeid ja siukseid asju ja=ma kohati mälet-, mul on nagu tähele pannud=et just vanem generatsioon kasutab seda vene keele neid väljendeid ja neid tsitaate hästi palju=noh minu ema vähemalt kasutab. ja=sis: nagu tegelikult se=on lissalt asi mida me vist teeme nagu sellisena=et kui on nagu mingi hästi suure riigi keel, sis me võib=olla natuke võ- laenama sealt midagi, aga üldiselt nagu eesti keel jääb püsima. aa ja=sis selle kohta et=ee et=ee, et milliseid huvitavaid väljendeid, millest minu ema näiteks aru=ei=ole=saand se=on=se puid alla panema. et=ee et ta ei saand sellest üldse aru ja sis ta küsis mu käest, et mida see nagu tähendab ja sis ma seletasin.

Sama paari intervjuust tuli välja veel mittenõustumisi. Kui üks paariline ütles, et teda isiklikult häirib see, kui keegi hakkab tema öeldut kommenteerima, kui ta ütleb midagi valesti, siis tema paariline ütles enda arvamuse (näide 56).

(56)

MM24: mm ma=rvan ikka on olnd, mul nagu nii hästi kohe ei meenund. **no ja=jälle vastupidiselt Mailale mulle meeldib, kui mind parandatakse vene keeles ka või=noh eesti keeles, mis iganes. et sis=ma saan õppida**, muidugi kui see ei lähe jah nagu hulluks, nimodi=et me ei saagi enam vestelda ja aind üks selline ee parandamine ongi. — — —

Ühe paari informant kommenteeris paarilise öeldut nii (näide 57):

(57)

A: aga kas=sa nõustud Dianaga.

MS24: ää jaa, no=mul selle esimese osaga mis ta rääkis ee, **tuli võib=olla see=et=ee, et see puudutab sis kui on inimesed ee {no} nagu alles tutvuvad või=on ütleme uued tutvused**, et sis=sa kindlasti sellistel teemadel, e vähemalt mina ei oleks nagu valmis rääkima onjo.

A: [mhmh.]

MS24: **[et=ee] muidugi kui on lähedasemad inimesed, sis ma arvan, see on juba okei**. noh see ka muidugi võib=olla oleneb inimesest et=ee, võib=olla mõni siukseid isiklikke teemasid ei räägi ka nagu lähematele inimestele. aga: aga jah=et kui kui rääkida nagu üldiselt nagu sa küsid=siis ma arvan=et=ee see=et=ee, see=et=ee aetakse nii=öelda seda, et {tahetakse} vastust mingisugustele isiklikele küsimustele, sellega ma=olen nagu nõus, et=see häirib jamh.

Mõningad täpsustused tulid välja juba ka eelnevas analüüsis (näide 51). Oma teistsuguseid arvamusi julgesid öelda nii mehed kui naised, nii kõrgharidusega kui ka kõrghariduseta inimesed ning siin mingeid erinevusi esitada ei saa. Küll aga tekitasid kõige rohkem mittenõustumisi ühed populaarsemad vastused – ropendamine ja släng. Välja tuli ka mittenõustumisi öeldu kommenteerimise ja parandamise ning isiklike teemade rääkimise kohta.

3.4. Keeleliselt häirivad nähtused intervjueeritavate lugudest

Palusin igal intervjueeritaval jutustada ühe loo, kus oli tema jaoks keeleliselt midagi tõeliselt häirivat ja seda ka siis seletada, mis teda selle suulise vestluse puhul häiris. Neid nähtusi ma enne esitatud tabelites ega analüüsis arvestanud ei ole. Esitan keeleliselt häirivad nähtused, mis lugudest välja tulid ja ka pisut varjatud nähtused, mis tulevad välja „ridade vahelt lugedes“. 20-st inimesest üks ei osanud ühtegi lugu rääkida. Üks inimene ei rääkinud samuti lugu, vaid ütles üldiselt, mis võis minevikus olla, mis teda ehk häiris ning neid ma häirivate nähtuste hulka ei arvestanud. Kaks intervjueeritavat võtsid seda intervjuud kerge huumoriga ning üks neist ei rääkinud lugu endast lähtuvalt, vaid mis teda võiks häirida ja seda ma samuti häirivate nähtuste hulka ei arvestanud.

Jutustatud lugudest saab välja tuua väga erinevaid häirivaid nähtusi. Paljud räägitud lood olid aset leidnud töö juures. Näiteks meditsiinivaldkonnast öeldi, et *ollakse pahane, kui ei saada enda lemmikverevõtjat* ning seetõttu elatakse seda meditsiinitöötaja peal välja ja öeldakse *negatiivse alatooniga kaebusi*. Samuti öeldi, et *patsient segab pidevalt vahele või ei lase teisel inimesel vestluses rääkida*. Teistest töövaldkondadest inimesed ütlesid, et häiriv oli see, kui *klient nähvas üksikuid sõnu, oli üleüldiselt ülbe ja ei suutnud koostada normaalset lauset, et suhelda*; noored vastavad *nähvavalt*; töö juures ei saa kaks inimest omavahel läbi ja *hakatakse teistele teist maha tegema*, millega muututakse *liiga isiklikuks ning hakatakse teist imiteerima (hääletooni ja hoiakut)*; klient vastab küsimuse vastusele ebaviisakalt (*jobu oled vä*); *võõras staažikam töötaja sõimab nooremat, et tuled targutama*, kusjuures kasutatakse ka *roppusi* ja selline olukord on vastaja jaoks ebaviisakas suhtumine temasse. Ülejäänud häirivad nähtused olid olukordadest, kus oldi

bussis, tänaval suheldi võõra inimesega, klienditeenindusest, vesteldi COVID-19-st, praktikavestluselt või muudes üldistes olukordades. Nendest olukordadest oli häiriv see, kui venekeelse küsimuse peale vastati ebaviisakalt (*tibla*); *bussijuht vastas agressiivse häälega ja oli hästi ülbe suhtumisega*, kusjuures loost tuli välja, et bussijuht teietas informanti, kuid see ei muutnud seda vestlust viisakaks; inimene ei *keskendu vestlusele, vaid on häiritud pisisasjadest* (nt telefonivärin); klienditeenindaja ei viitsi kliendiga tegeleda, vaid see on justkui pealesunnitud ja *ükskõikne*, mistõttu klienditeenindaja *suhtlus on nii halb, pole entusiastlik ja antakse lühisõnalisi vastuseid*; koroonavaktsiini pooldaja *süüdistas inimesi, kes vaktsiini ei tee ja oli nende peale pahane*. Lisaks ei meeldi informandile sellest teemast üldse rääkida; sõbranna hakkas laimama; praktikavestlusel oli logistik praktikandiga *negatiivselt meelestatud ja ülevalt alla vaatav*, sest praktikant oli kutsekoolist; vestluskaaslane on *jäme*, kuna teda ei kaasatud üritusse ja hakkas seda maha tegema. Lisaks ütles informant, et kui öelda *ausalt, mis toimub, siis inimene reageerib hästi negatiivselt või jämedalt*; kui olukord ei lähe nii nagu *on peas mängitud, siis viskab see rööpast välja ja võidakse muutuda ise kehvaks ebaviisakaks suhtlejaks*. Huumoriga vastaja ütles samuti, et talle on öeldud ebaviisakalt (*paks lehm*). Ühe paari üks inimene täiendas peale paarilise loo kuulmist, et inimeste vahel on *klassitamine või vahet tegemine*. Ilmselt täiendas ta seda seetõttu, et nii tema enda kui paarilise loost sai seda välja lugeda.

Kokkuvõttes saab öelda, et 17-st inimesest 8 tõi välja olukorra, mis häiris neid töö juures. See on väga kurb statistika, kuna tööl veedavad inimesed väga suure osa oma ajast ja näidete põhjal saab öelda, et sageli ei ole häiriv olukord põhjustatud isegi sellest, et teine inimene midagi valesti tegi, vaid häiriva olukorra põhjustanud inimene ei süvene juttu, solvatakse põhjusega, enda tööd ei tehta kliendisõbralikult, inimene ei lase teisel rääkida, ei meeldi praegune olukord viiruse/piirangute/vaktsiinide tõttu, teisele vaadatakse alt üles jne.

4. Arutelu ja järeldused

4.1. Erinevused häirivates nähtustes, mida arvati, et inimesi häirib ja mis informante isiklikult häirib

Moodustasin informantide vastuste põhjal tabeli (vt Lisa 2), kuhu panin kirja vastused, mis võiks informantide arvates inimesi üldiselt häirida, mis häirib neid isiklikult ja mis kuulub ebaviisakuse alla, kuna kui üheksast paarist kaheksa arvab, et ebaviisakus võiks inimesi üldiselt häirida, siis saab järeldada, et ka need nähtused, mida sinna alla liigitati, häirivad inimesi. Tabelis olen esitanud paaride arvu, kui paljud seda ütlesid ning paar sai „punkti“ kirja siis, kui kasvõi üks inimene paarist seda nimetas või minuga nõustus. Kui vastati, et inimesi üldiselt võiks häirida ropendamine või informante isiklikult häirib ropendamine ja sama paar tõi selle välja ka ebaviisakuse all, siis arvestasin seda üks kord.

Esitan tabeli põhjal peamised erinevused, mida inimesed arvasid, et võiks teisi häirida ning mis neid isiklikult häirib. Kõige suurem erinevus on see, et kuus paari ütlesid, et üldiselt võiks inimesi häirida släng, kuid vaid ühe paari vastusest tuli välja, et see neid ka isiklikult häirib. Ja siinkohal mõeldi nn klaaserite slängi. Seega võib järeldada, et kuigi inimesed arvavad, et see võiks keeles olla üks häiriv aspekt, ei ole see inimeste jaoks tegelikult nii häiriv. Küll aga tuleb arvestada seda, et käesolevas töös andsid vastuseid vaid 20–30aastased inimesed ja neid see ehk ei häirigi. Küll aga võib släng inimesi häirida näiteks vanemas eas, mida ütlesid ka mitmed informandid, et see võib arusaamatusi põhjustada just nooremate ja vanemate inimeste vahel. Samuti arvas kaks paari, et inimesi võiks üldiselt häirida vahelerääkimine, kuid ükski paar ei öelnud, et see neid ka isiklikult häirib. Kahe paari jaoks on isiklikult häiriv ka vene keel, näiteks kui teenindaja ei oska vastata eesti keeles või Narva minnes kuuleb vaid vene keelt. Küll aga ei öelnud ükski paar, et see inimesi üldiselt võiks häirida. Muus osas oli arvamusi erinevaid ning kõige populaarsemad vastused olid ropendamine, parasiitsõnad, eesti-inglise segu ja släng.

4.2. Erinevused vastustes sugude ja haridustaseme põhjal

Andmete analüüsiga selguvad mõningad erinevused haridustaseme ja sugude lõikes. Esitan neist mõned olulisimad, kõigepealt need nähtused, kus tekkisid suured erinevused haridustasemega seoses. Kui roppusi nimetas naistest 3 kõrgharidusega inimest ja 1 kõrghariduseta inimene, siis meeste seas oli olukord vastupidine – roppusi nimetas 4 kõrghariduseta inimest ja 1 kõrgharidusega inimene. Lühendeid, vene keelt ja üldist suhtlust puudutava kategooria all olevaid nähtusi nimetasid häirivana vaid kõrghariduseta inimesed. Inglise keele kasutamist nimetasid 3 kõrgharidusega naist, kuid meestest nimetas seda vaid üks kõrgharidusega inimene ja 2 kõrghariduseta inimest. Kõvasti/valjusti naermist, liiga kiiresti rääkimist, vanemate inimeste lakoonilisust, keeleliselt pikalt väljendumist, kohaspetsiifiliste fraaside kasutamist, üldist labasust, kirjakeele normist hälvimise kategooria all olevaid nähtusi, isiklike teemade kategooria all olevaid nähtusi ja sina/teie valiku kategooria all olevaid nähtusi nimetasid vaid kõrgharidusega inimesed. Muu kategooria all olevaid nähtusi nimetasid 3 kõrgharidusega naist, samas meestest nimetasid seal olevaid nähtusi 2 kõrgharidusega ja 2 kõrghariduseta inimest. Seda, et häirib see, kui sõnavara on liiga väike, mainis vaid 1 kõrghariduseta mees.

Sugude puhul nii palju erinevusi välja ei tulnud. Suurimad erinevused olid need, et slängi nimetas häirivana vaid 1 naine, kuid meestest nimetas seda lausa 6 inimest. Vanapärast ja murdelist keelt ning üldist labasust nimetasid häirivana vaid naised. Kohaspetsiifilisi fraase, sõnavara väiksust ja üldise ebaviisakuse, kust autori jaoks ei kuma läbi teise inimese tunnete riivamist, alla koondatud nähtusi, nimetasid häirivana vaid mehed.

Esitan arvuliselt, kui palju nähtusi ütlesid kõrghariduseta inimesed ja kui palju vastuseid ütlesid kõrgharidusega inimesed keskmiselt. See tähendab seda, et lugesin kokku kahe grupi vastused, k.a need, mis toodi välja ebaviisakuse all. Kui mingit nähtust nimetati juba üldise või isikliku häirivuse all ja seda korrati ebaviisakuse juures, siis arvestasin neid vaid ühe korra. Saadud tulemused jagasin viiega, kuna mõlemas grupis oli just nii palju paare. Tulemused olid järgmised: kõrghariduseta inimesed ütlesid paari peale keskmiselt 6,2 erinevat häirivat nähtust. Kõrgharidusega inimesed ütlesid paari peale

keskmiselt 8,4 erinevat häirivat nähtust. Seega võib järeldada, et haridus omab väikest rolli selles, kui palju keeles häirivaid aspekte nimetada osatakse. Küll aga ei saa väita, et haridus on ainuke oluline näitaja. Kuna intervjuueeritavad ei teadnud, mida neilt intervjuus küsitakse, võisid need vastused olla informantide arvamused selle teema kohta intervjuu hetkel, kuna üks informant ütles samuti intervjuu lõpus, et kui see intervjuu on läbi, tuleb kindlasti palju mõtteid. Seega kui nad oleksid saanud selle teema peale rohkem mõelda, oleks saanud ehk ka rohkem vastuseid.

4.3. Eestlaste vastused võrreldes teiste rahvaste vastustega

Soomlaste intervjuude materjalist (Priiki 2020) tulid välja sarnased häirivad nähtused, mis selgusid ka käesolevas töös: vandumine (käesolevas töös räägiti pigem ropendamisest), murded, släng, välismõju, põgusalt mainiti teatud sõnade/fraaside kasutamist ja noorte keelt. Käesoleva töö materjalis ei maininud informandid häirivana meediakeele kõnekeelsust. Vandesõnade/ropendamise kasutamisel on ühine joon see, et mõningaid informante häirib, kui naisterahvas või tütarlaps selliseid sõnu kasutab. Priiki (2020) artiklis ärritas informante see, kui noortekeeles kasutatakse teatud väljendeid, millest on raske aru saada. Käesolevas töös esitati sarnase põhjendusega seda, et häirib see, kui noorte slängist ei saada aru või teisi inimesi võiks häirida, kui noored kasutavad selliseid sõnu, mida vanem generatsioon ei mõista. Priiki (2020) uurimusest selgus ka see, et välismõjudest ärritab inimesi inglise keel. Sama arvasid ka käesoleva töö informandid ning häirivaks peetakse veel vene keelt. Samuti ütles üks informant, et vahepeal tuleb mõni ingliskeelne väljend kiiremini meelde kui eestikeelne, mida öeldi ka Priiki (2020) töös, et vahel tuleb kergemini meelde ingliskeelne kui vastav soomekeelne sõna. Nii soomlaste materjalist (Priiki 2020) kui käesoleva töö intervjuudes esitati häirivana ka suhtluspartiklite kasutamist ja *ebatäpsusi* ehk vale vormi kasutamist. Ühine joon Priiki (2020) ja käesoleva uurimuse vahel on ka see, et murrete kasutamine häirib siis, kui kuulaja ei saa neist aru.

Issand jumal ja *kurat* sõnu saab käesolevas töös käsitleda kui tabusõnu, mida paljud ei kasuta usklike inimeste juuresolekul või avalikus kohas; kui tahetaksegi kasutada, siis

mitte valju häälega. See näitab selgelt, et kuigi need sõnad on igapäevakasutuses, on siiski teatud kohad või inimesed, kelle juures ei ole neid sobilik kasutada. Selline käsitlus ühtib ka tabu definitsiooniga (Trudgill 2000: 18), mille järgi tabu on midagi, mida peetakse sobimatuks ja keeles seostub see teatud sõnadega, mida ei kasutata. Käesoleva töö intervjuudest kumab läbi, et oluline on ka see, millisel hääletoonil ja kuidas midagi öeldakse. See kattub suhtlusstiiliga (EKK 2007), mis tulebki valida vastavalt sellele, milline on kõneleja eesmärk ja milline on suhtlussituatsioon.

4.4. Meetodi relevantsus

Töö meetodina kasutasin fookusgrupi intervjuud, kus paarilised said teineteise öelduga kas nõustuda või mitte. Sellise meetodi kasutamisel võib olla lisaks headele külgedele ka pahupooli. Saadud vastuste üks võimalikke puudusi võib olla see, et need vastused ei vasta informantide tõelistele mõtetele või arvamustele (Isosävi 2020: 254). See tähendab seda, et võib-olla ei julgenud kõik informandid öelda, et nad teise öelduga ei nõustu; vastasid nii, nagu nad eeldasid, et intervjuueerija soovib; informante reaalses suhtluses ei häiri need nähtused, mida nad välja tõid; intervjuu tegemise ajal oldi väsinud ega süvenetud sellesse, mis nende arvates teisi või neid endid võiks keeles päriselt häirida jne. Seega öeldud nähtused ei pruugi vastata täielikult sellele, mida oleksid inimesed mingis muus olukorras arvanud. Samuti saab pahupoolena välja tuua seda, et intervjuueerija küsimused ei olnud alati oma sõnastuselt kõigile intervjuueeritavatele samasugused, mida põhjustas see, et intervjuueerija pidi aktiivselt informante kuulama ja esitama küsimusi sisust lähtuvalt. Sellegipoolest oli fookusgrupi intervjuu hea meetod, mille tulemusel sai ilmselt rohkem vastuseid kui siis, kui oleks tehtud individuaalintervjuusid.

Kokkuvõte

Ebameeldivate keelenähtustega on kokku puutunud paljud inimesed, kas seda ise kasutades või seda kuuldes. Käesolevas töös uurisin, kas ja mida teadvustavad 20–30aastased Lõuna-Eesti noored selle suulise keelekasutuse kohta, mis on häiriv nende endi jaoks ning mida nad arvavad, et võiks teisi inimesi üldiselt häirida. Selle teema uurimine on oluline, kuna meil on vähe teadmisi selle kohta, kuidas Eesti mittelingvistid suhtlust mõtestavad.

Uurimismaterjali kogusin fookusgrupi intervjuudest, kus osales 10 paari ehk 20 inimest. Kõik inimesed olid 20-30aastased Lõuna-Eesti noored. Saadud intervjuud ma salvestasin ja litereerisin ning tegin saadud andmete põhjal eelkõige kvalitatiivset analüüsi, kuid mõningate andmete puhul ka kvantitatiivset analüüsi.

Käesoleva töö intervjuude analüüsist selgus, et informante häirivad või nad arvavad, et teisi inimesi võiks häirida väga erinevad keelelised nähtused. Kõige populaarsemad vastused olid aga ropendamine, partiklid, eesti-inglise segu ja släng. Palju öeldi selliseid häirivaid nähtusi, mida nimetas vaid üks inimene. Näiteks võiks häiriv olla see, kui kasutatakse kirjakeele normist erinevaid käändeid või sõnalõppe. Seda saab põhjendada sellega, et häirivaid nähtusi ongi palju ja need lähtuvad suuresti igast inimesest endast, mis on tema jaoks häiriv, millised on teda ümbritsevad inimesed ja nende keelekasutus, kuidas ollakse harjunud kõnelema jne. Kuna suures osas kattusid need nähtused, mis häirivad informante isiklikult ja mida nad arvavad, et võiks häirida teisi inimesi, siis saab vastata kahele esimesele uurimisküsimusele koos. Noored teadvustavad, mis neid suulises suhtluses häirib ja mis võiks inimesi üldiselt suulises suhtluses häirida. Kusjuures need häirivad keelelised jooned on väga erinevad.

Eri haridustasemega ja eri soost vastajate arvamustes tulid samuti esile mõned tendentsid. Suurimad erinevused olid need, et keelelise häirivusena nimetas roppusi 3 kõrgharidusega naist, kuid 4 kõrghariduseta meest. Lühendeid, vene keelt ja üldist suhtlust puudutava kategooria all olevaid häirivaid nähtusi nimetasid vaid kõrghariduseta inimesed. Inglise keele kasutamist nimetasid häirivana 3 kõrgharidusega naist, kuid 2 kõrghariduseta

meest. Küll aga kõvasti naermist, liiga kiiresti rääkimist, vanemate inimeste lakoonilisust, keeleliselt pikalt väljendumist, kohaspetsiifiliste fraaside kasutamist, üldist labasust, kirjakeele normist hälbimise kategooria all olevaid nähtusi, isiklike teemade kategooria all olevaid nähtusi ja sina/teie valiku kategooria all olevaid nähtusi nimetasid vaid kõrgharidusega inimesed.

Võib väita, et ka haridustasemel on väike roll selles, kui palju osati paari peale häirivaid nähtusi öelda, kuid kindlasti ei ole see ainuke määraja. Kõrgharidusega inimesed ütlesid paari peale keskmiselt 8,4 vastust ja kõrghariduseta inimesed 6,2 vastust.

Sugude lõikes olid suurimad erinevused need, et slängi nimetas häirivana vaid üks naine, kuid meestest nimetas seda 6 inimest. Küll aga vanapärast ja murdelist keelt ning üldist labasust nimetasid keeles häirivana ainult naised. Kohaspetsiifilisi fraase, sõnavara väiksust ja üldise ebaviisakuse alla koondatud nähtusi, kust autori jaoks ei kuma läbi teise inimese tunnete riivamist, nimetasid häirivana vaid mehed.

Välja tulid ka mõningad mittenõustumised, mis olid eelkõige seotud populaarsemate vastustega nagu ropendamine ja släng. Samuti ei oldud ühisel meelel öeldu kommenteerimise ja keelelise parandamise häirivuse ning isiklike teemade rääkimisega, et see oleks alati häiriv aspekt.

Sõnad *issand jumal* ja *kurat* ei ole informantide jaoks roppused. Pigem on see nende jaoks vandumine ja roppuste leebem versioon. Samuti seostasid mitmed paarid seda religiooniga. Küll aga oli erinevaid seisukohti selles, kas informante häirib, kui keegi neid sõnu kasutab: mõningaid häirib, mõningaid mitte. Pigem oleneb häirivus sellest, kuidas neid öeldakse ja kes neid kasutab.

Mõiste *ebaviisakus* seostub häiriva suhtlusega nii, et üheksast paarist kaheksa arvab, et ka ebaviisakus võiks inimesi üldiselt häirida. Selles, kas see neid ka isiklikult häirib, tuli välja erinevaid seisukohti: mõnda ei häiri, mõnda häirib, mõni on ebaviisakusega harjunud, mõne vastaja puhul oleneb olukorrast ja sellest, mis tasemel ebaviisakas ollakse. Mõningate vastajate puhul oleneb häirivus sellest, kui lähedane selle inimesega ollakse. Nähtused, mida liigitati ebaviisakuse alla, olid väga erinevad. Nendest kõige populaarsem oli roppsõnade kasutamine. Intervjueeritavate sõnastatud ebaviisakuse

definiitsioonid sisaldasid väga erinevaid aspekte, mille saab kokku võtta kategooriatena sõnavara, käitumine, hääletoon, suhtumine ja muu, mille alla kuuluvad emotsioonid, ebanormaalne suhtlus ja oskamatus kõneleda.

Intervjueeritavate räägitud narratiividest tuli samuti välja väga erinevaid häirivaid keelelisi nähtusi, mis peaaegu pooltel juhtudel olid aset leidnud informantide töö juures. Näidetest saab järeldada, et häiriv olukord on põhjustatud sageli teisest inimesest: kas ei süveneta juttu, solvatakse põhjusega, ei tehta enda tööd korralikult, ei lasta teisel rääkida vms.

Keelelise häirivuse teemat on võimalik edasi uurida väga erinevatest külgedest. Näiteks oleks huvitav teada saada, millised keelelised nähtused häirivad suulises kõnes vanemaid inimesi või kas piirkonniti esineks mingeid erinevusi. See võimaldaks vastata küsimusele, kas põhilised häirivad nähtused, mis tulid välja käesolevas töös (ropendamine, partiklid, eesti-inglise segu ja släng), on universaalsed igale vanusegrupile ja piirkonnale või tulevad välja teatud erinevused.

Kirjandus

Alumäe, Tanel jt = Alumäe, Tanel, Ottokar Tilk, Asadullah 2018. Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. Baltic HLT; <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>.

Andersson, Lars-Gunnar, Peter Trudgill 1992. Bad Language. England: Penguin Books.

Culpeper, Jonathan 2005. Impoliteness and Entertainment in the Television Quiz Show: The Weakest Link. – Journal of Politeness Research. Language, Behaviour, Culture. Vol. 1(1). Ed. by Jim O’Driscoll. Walter de Gruyter, 35–72; DOI:10.1515/jplr.2005.1.1.35.

Culpeper, Jonathan 2011a. Impoliteness: Using Language to Cause Offence. Studies in Interactional Sociolinguistics 28. New York: Cambridge University Press.

Culpeper, Jonathan 2011b. Politeness and Impoliteness. – Pragmatics of Society. Handbooks of Pragmatics. Vol. 5. Ed by Gisle Andersen, Karin Aijmer. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 393–438; <https://ebookcentral.proquest.com/lib/nlibee-ebooks/reader.action?docID=835415>.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Goffman, Erving 1972. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour. Great Britain: Allen Lane The Penguin Press.

Hennoste, Tiit, Karl Pajusalu 2013. Eesti keele allkeeled. Õpik gümnaasiumile. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa. Ikkunoita satavuotiaaseen Suomeen; <https://blogs.helsinki.fi/100suomalaista/>. Vaadatud 23.05.2022.

Isosävi, Johanna 2020. Cultural outsiders’ evaluations of (im)politeness in Finland and in France. – Journal of Politeness Research. Language, Behaviour, Culture. Vol. 16(2).

Ed. by Jim O’Driscoll. Berlin/Boston: Walter De Gruyter GmbH, 249–280; <https://doi.org/10.1515/pr-2017-0051>.

Niedzielski, Nancy A., Dennis R. Preston 2000. Folk Linguistics. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 122. Berlin ja New York: Mouton de Gruyter.

Pajusalu, Renate 2006. Jumal ja kurat argikeeles. – Kuradi tark. Jumala loll. 3.–4. veebruaril 2006 Tallinna Ülikoolis toimunud konverentsi „Jumal teaduses“ ettekannete kogumik. Koost. Enn Kasak, Anne Kull. Toim. Raul Veede. Tallinn: Eesti Päevalehe AS, 17–32.

Pajusalu, Renate 2019. Viisakusteooria ja 100 aastat eesti viisakust: väike sissevaade Lutsu ja Tammsaare teoste põhjal. – Humanitaarteadused ja kunstid 100-aastases rahvusülikoolis. Koost. Riho Altnurme. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 132–145.

Priiki, Katri 2020. Mikä kielessä ärsyttää? – Suomalaisten kielellistä elämää. Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa –hankkeen satoa. Toim. Kaarina Hippi, Hanna Lappalainen, Pirkko Nuolijärvi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 288–331.

Tender, Tõnu 2000. Eesti õpilasslängi muutumisest ajas. Vahekokkuvõte. – Eesti keele allkeeled. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16. Toim. Tiit Hennoste. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda, 138–147.

Trudgill, Peter 2000. Sociolinguistics: an introduction to language and society. Neljas trükk. Ed. David Crystal. England: Penguin Books.

Vihalemm, Triin 2014. Andmekogumismeetodid. Fookusgrupi intervjuu. – Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas; <https://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu>. Vaadatud 23.05.2022.

Disruptive circumstances in communication: interviews with young people aged 20–30 in South Estonia. Summary

The aim of this bachelor's thesis was to study if young people aged 20–30 in South Estonia are aware of what disturbs them about verbal communication and what they think disturbs other people when it comes to it. In addition, the author wanted to know if these results related to the level of education. This topic is important to study because disturbing verbal communication behavior is something everyone has been exposed to. Furthermore, this specific topic has not been studied before in Estonia, only in Finland and the USA.

To get answers to these questions, focus group interviews with 10 pairs (20 people) were conducted on Zoom. Their answers were recorded and literated and mostly qualitative analysis was made, among a bit of quantitative analysis.

The analysis showed that in verbal language there are many disturbing phenomenons, but the most popular were profanity, particles, a mixture of Estonian and English and slang. The reason is probably that it depends on individuals and what disturbs them the most, how they are used to speaking, and so on. During the interviews, there were also disagreements, which were mostly connected to some popular answers like profanity and slang. It can be said that education plays a small role in how many phenomenons in pairs were said on average, but this is definitely not the only determinant. Pairs with higher education gave on average 8,4 answers and pairs with lower education 6,2 answers.

Words and phrases like *oh my god* and *damn* are not filths for informants. For them, it is mostly swearing and a milder version of profanity. Some pairs also associated these words with religion. But there were different opinions about whether these words disturb the informants: some are bothered about these words, some not.

It appears that eight out of nine pairs think that impoliteness could disturb people. About whether impoliteness disturbs them personally, however, there were again different opinions: some are not bothered, some are, some are used to it, some said that it depends on the situations and how close they are to the people who say that, and so on. The most popular phenomenon in impoliteness was profanity.

Definitions, what informants said about impoliteness, contained very different aspects, but the main categories were vocabulary, behavior, tone of voice, attitude, etc.

Lisa 1. Intervjuude küsimustik

Tere tulemast minu väikesele intervjuule. Minu nimi on Mailis Saul, ma õpin Tartu Ülikoolis bakalaureuseastme viimasel aastal eesti ja soome-ugri keeleteadust ja intervjuus osaledes annate oma panuse minu bakalaureusetöösse.

Kõigepealt räägin eetikast: luban, et intervjuus osalemine ei kahjusta teid mitte kuidagi, kuid teil on õigus igal ajal enda osalemine intervjuus katkestada ja kõik on teie jaoks vabatahtlik (katkestamise alla läheb ka see, kui peale intervjuud otsustate, et te ikkagi ei soovi, et teie vastuseid töös kasutan). Olgu öeldud, et töös ma teie nime ei kasuta ja seda intervjuud kuskil avalikult ei lase. Küll aga kuuleb peale minu seda intervjuud veel minu juhendaja. Kui te olete selle kõige nõus, siis öelge palun „olen teadlik ja nõus“.

Kõigepealt palun öelge, kui vana te olete, milline on teie haridustase (siia alla käib ka see, kui praegu midagi omandate või on pooleli jäänud) ja mida õpite/olete õppinud (kas omate või on omandamisel kõrgharidus või puudub teil kõrgharidus), kus te praegu elate, kas olete terve oma elu elanud Lõuna-Eestis, kas olete välismaal elanud.

Nüüd lähme intervjuu sisu juurde ja palun lepime kokku, et räägime ühe kaupa. Küll aga võite julgelt öelda, kui nõustute oma intervjuukaaslase arvamusega või ka siis, kui ei nõustu, kuid siis palun põhjendada, miks ei nõustu.

Nüüsiis - palun rääkige, mis teie arvates inimesi üldiselt, rõhutan sõna üldiselt, suulises suhtluses võiks häirida. Pean silmas just jutu vormi ja sisu ehk kuidas ja mida inimesed räägivad ehk keelelist väljendust, mitte käitumist. [vahepeal palun tuua näiteid, kui inimene ise näiteid ei too; kui ei mainita ebaviisakust, küsin, kas ebaviisakus võiks ka inimesi üldiselt häirida]

Nüüd palun rääkige sellest, mis teid isiklikult suulises suhtluses häirib ja jällegi pean silmas just keelelise väljenduse kohapealt. [vahepeal palun jällegi tuua näiteid, kui inimene ise näiteid ei too; kui ebaviisakus jääb jälle välja, küsin, kas ebaviisakus häirib ka teda isiklikult ja mida inimene selle all mõtleb (mis võiks olla tema definitsioon sellele). Küsin, kas *issand jumal* ja *kurat* on ka nende meelest roppused ja kas see neid häirib.]

Ja viimaks – palun rääkige üks lugu, kus oli Teie jaoks midagi tõeliselt häirivat ja seletage, mis teid konkreetselt selle suulise vestluse puhul häiris.

Aitäh intervjuu eest! Avan nüüd natuke enda uurimistöo tausta – uurin enda töös inimeste teadlikkust häirivast suhtluskäitumisest ning seda inimestelt, kes on 20-30-aastased Lõuna-Eesti elanikud. Kui Teil on intervjuu kohta veel küsimusi, siis vastan meeleldi.

Lisa 2. Keeles häirivad nähtused informantide vastuste põhjal

Nähtus	Üldine häirimine (mitu paari seda ütles)	Isiklik häirimine (mitu paari seda ütles)
Ebaviisakus üldiselt	8+1 oleneb	2+2 mingis osas häirib/oleneb+2?
Roppused	8+1 oleneb	6+1 oleneb kontekstist+1? (jäi selgusetuks, kas ka isiklikult häirib)
Släng	6	1
Sidesõnad, parasiitsõnad	4	3
Ingliskeelsed väljendid/fraasid; liiga palju inglise keelt	2	4
Lühendid	2	2
Ebaviisakad käskivad laused	2	1+1?
Liiga kõvasti naermine/rääkimine	2	1
Familiaarne pöördumine; keeruline ennustada, kuidas inimene soovib, et tema poole pöörduktakse	2	1
Käitumine	2	
Üks rääkija domineerib vestluses	2	
Teenindaja ei oska eesti keeles vastata/kassiirid ei viitsi viisakalt suhelda/on tõredad		2
Üldine labasus	1	1
Taktitunde puudumine	1	1
Hinnangu andmine	1	1
Ebaviisakas tervitamine	1	1
Sõnad vales vormis (nt siuke)	1	1
Väike sõnavara	1	1
Sarnaste sõnade valesti ütlemine (järgi/järele)	1	1

Kirjakeele normist erinevad käänded/sõnalõpud	1	
Kohaspetsiifilised/ühiskonna sotsiaalgrupispetsiifilised fraasid	1	
Ei käida külas, vaid suheldakse internetis	1	
Tagaklatšimine	1	
Sarkasm	Oleneb inimesest (1 paar)	
Ebaviisakas sõnavara	1	
Teemad, millest ei peaks avalikult rääkima	1	
Inimesed on kadedad	1	
Keeleliselt pikalt väljendumine		1
Liigne keelte segamine		1
Inglise keeles vastu ütlemine		1
Inimene häirib tervikuna		1
Vene keel		1
Lakoonilisus vanemate inimeste puhul		1?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mailis Saul,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Suhtluse häirivad asjaolud: intervjuud 20–30aastaste Lõuna-Eesti noortega“, mille juhendaja on Renate Pajusalu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mailis Saul

1.06.2022